

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Jevgenijaus Eidukaičio,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Nukentėjusiojo parodymai
Testimony of the victim**

Vadovas: partnerystės doc. Arūnas Meška

Recenzentas: doc. Andrej Gorbatkov

Vilnius

2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama nukentėjusiojo ir aukos sąvokos, išskiriami jų panašumai ir skirtumai. Nagrinėjamos nukentėjusiojo parodymų gavimo, fiksavimo, patikrinimo įstatyminio reglamentavimo ir doktrinoje pateikiamos nuostatos. Nacionalinis reglamentavimas yra lyginimas su užsienio valstybėmis. Taip pat yra analizuojama nukentėjusiojo parodymų vertinimo nacionalinėje teismų praktikoje seksualinio apsisprendimo ir smurtinių nusikaltimų bylose. Galiausiai remiantis aptariama nepilnamečių nukentėjusiųjų parodymų specifika baudžiamajame procese, remiantis nacionaline teismų praktika.

Pagrindiniai žodžiai: nukentėjusiojo parodymai, parodymų vertinimas, apklausa, nepilnamečių nukentėjusiųjų parodymai

This paper analyzes the concepts of victim and injured party, distinguishes their similarities and differences. The national doctrine and the provisions of Lithuania's legal regulation of the receiving, recording, and verifying the victim's testimony are examined. National regulation is compared with foreign countries (Germany and France). The assessment of victim testimony in national case law in cases of sexual and violent crimes is also analyzed. Finally, the specific nature of the testimony of juvenile victims in criminal proceedings is discussed, based on national case law.

Key words: testimony of the victim, evaluation of testimony, interview, testimony of juvenile victims

TURINYS

IŽANGA	2
1. NUKENTĖJUSIOJO SAMPRATA	5
1.1. Nukentėjusiojo samprata, bei skirtumai ir panašumai su nukentėjusiu (auka).....	5
1.2. Nukentėjusiojo parodymų samprata	8
2. NUKENTĖJUSIOJO PARODYMŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR VERTINIMAS.....	10
2.1. Nukentėjusiojo parodymų gavimas.....	10
2.2. Nukentėjusiojo parodymų fiksavimas.....	19
2.3. Nukentėjusiojo parodymų patikrinimas	25
2.4. Nukentėjusiojo parodymų vertinimas	28
3. NUKENTĖJUSIOJO PARODYMŲ VERTINIMO SPECIFIKA LIETUVOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE	30
3.1. Nukentėjusiojo parodymai nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylose	30
3.2. Nukentėjusiojo parodymai smurtinių nusikalstamų veikų bylose	33
3.3. Nukentėjusiųjų vaikų parodymų specifika.....	37
IŠVADOS	41
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	43
SANTRAUKA	46
SUMMARY	47

IŽANGA

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina valstybės pareigą ginti visuomenę ir kiekvieną asmenį nuo nusikalstamų kėsinių, bei garantuoja asmenims teisę į tinkamą ir teisingą teismą. Tai suponuoja, kad bet koks nukentėjusysis turi teisę, kad jo interesai teisme būtų tinkamai apginti. Tuo tarpu BPK nurodo nukentėjusiojo pareigą duoti parodymus ir teisę teikti įrodymus, bei dalyvauti bylą nagrinėjant teisme. Dalyvaudamas teismo procese ir duodamas parodymus, jis gina savo pažeistas teises, taip įgyvendindamas Konstitucijoje įtvirtintą jam garantuojamą teisę į teisingą teismą, bei BPK nurodytas teises. Dėl šių priežasčių galima padaryti išvada, kad nukentėjusysis yra vienas iš svarbiausių baudžiamojo proceso dalyvių, kuris yra suinteresuotas bylos baigtimi ir teisingumo atstatymu.

Baudžiamasis procesas sunkiai įsivaizduojamas be nukentėjusioji parodymų, kadangi daugumoje baudžiamosios justicijos bylų jie yra naudojami. Jų svarba baudžiamajame procese gali būti kiek didesnė, ar kiek mažesnė priklausomai nuo nagrinėjamos bylos rūšies (pavyzdžiui, bylose susijusiose su nusikaltimais žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ar smurtiniais nusikaltimais tokių parodymų reikšmė yra tikrai didelė), tačiau nukentėjusiojo parodymai visada yra itin svarbūs. Tam tikrais atvejais šie parodymai gali būti pagrindiniu įrodymu, kuriuo yra grindžiamas kaltinimas. Todėl nukentėjusiojo parodymų gavimas, fiksavimas, patikrinimas ir vertinimas baudžiamajame procese visada buvo, yra ir bus aktualūs klausimai. Kadangi ši tema yra labai plati ir šio magistro darbu visko apimti nepavyks, pagrindinis dėmesys bus skiriamas nukentėjusiojo parodymų teisinio reglamentavimo analizei, kartu paliečiant problemas iškylančias nagrinėjant bylas teismuose ir vertinant nepilnamečių parodymus.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas yra nagrinėjant įstatyminį reglamentavimą ir doktriną išanalizuoti, kaip nukentėjusiojo parodymai yra gaunami, fiksuojami, tikrinami ir vertinami baudžiamajame procese bei panagrinėti teismų praktikoje kylančią nukentėjusiųjų parodymų specifiką.

Darbo uždaviniai. Norint pasiekti iškeltą magistro darbo tikslą, iškeliami tokie uždaviniai:

1. remiantis nacionaliniais teisės aktais ir moksline literatūra, išanalizuoti nukentėjusiojo ir nukentėjusiojo parodymų sąvokas, nukentėjusiojo pripažinimo procesą ir palyginti nukentėjusiųjų su auka;

2. aptarti nukentėjusiojo parodymų gavimo, fiksavimo ir patikrinimo teisinį reguliavimą ir ypatumus, bei aptarti bendras nukentėjusiojo parodymų vertinimo nuostatas;
3. remiantis nacionalinių teismų praktika, išanalizuoti nukentėjusiojo parodymų gavimą, tikrinimą ir vertinimą baudžiamajame procese nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylose ir smurtinių nusikalstamų veikų bylose, bei, aptarti kylančias problemas susijusias su nepilnamečio nukentėjusiojo parodymų vertinimu.

Darbo objektas. Nukentėjusiojo parodymų teisinis reglamentavimas, bei jų vertinimo teismų praktika.

Tyrimo metodai.

Analizės. Šis metodas darbe naudojamas analizuojant teisės aktus, specialiąją literatūrą ir teismų praktiką.

Sisteminis. Šis metodas darbe naudojamas analizuojant įstatyminio reglamentavimo sistemą susijusią su nukentėjusiojo parodymų gavimu, fiksavimu ir patikrinimu.

Lyginamasis. Šis metodas darbe naudojamas lyginant užsienio valstybių reguliavimą su Lietuvos teisiniu reglamentavimu.

Lingvistinis. Šis metodas darbe naudojamas lingvistiškai tiriant teisės aktuose numatytas normas.

Darbo originalumas. Darbo rašymo metu nepavyko rasti 5 metų senumo darbų, kurie būtų nagrinėję šią temą taip plačiai kaip šiame darbe. Jau buvo parašyti magistro darbai tokiomis temomis kaip „Nukentėjusiojo teisės ir galimybės aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese“, „Nukentėjusiojo teisės ir galimybės baudžiamajame procese“, „Anonimiškumas baudžiamajame procese: teorija ir praktika“, tačiau darbų su identiška tema kaip šis nepavyko rasti. Straipsniai, kurie buvo parašyti pagrindę koncentruojasi į siauresnę temą susijusią su nukentėjusiojo parodymais, pavyzdžiui, D. Murauskienės straipsnis „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos“ arba R. Žibaitės-Neliubšienės straipsnis „Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai“. Nors tiesiogiai tokia pat tema nėra nagrinėjama darbuose, tačiau nukentėjusiojo parodymai jose yra paliečiami vienaip ar kitaip. Tai parodo, kad ši tema yra aktuali ir tokia išliks, nes baudžiamasis procesas be nukentėjusiojo parodymų yra sunkiai įsivaizduojamas. Šio darbo originalumas yra tame, kad juo siekiama išanalizuoti nukentėjusiojo sąvoką, išnagrinėti

nacionalinį teisinį reglamentavimą nukentėjusiojo parodymų, bei paliesti teismų praktikoje išskylančias problemas.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe naudojami įvairūs šaltiniai: nacionalinė teismų praktika, nacionaliniai ir užsienio teisės aktai, bei Lietuvos ir užsienio autorių specialioji literatūra. Svarbiausias teisės aktas buvo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, kadangi tai yra faktiškai pagrindinis įstatyminis aktas, kuriuo remiantis yra reguliuojami nukentėjusiojo parodymų gavimas, fiksavimas ir patikrinimas. Nemaža reikšmę turėjo ir generalinio prokuroro rekomendacijos, kurios susijusios su nukentėjusiojo parodymu gavimu ar fiksavimu. Lyginant nacionalinio reglamentavimo su užsienio teise buvo naudojami Prancūzijos BPK ir Vokietijos BPK. P. Ancelio ir kitų knyga „Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese“, bei E. Kurapkos ir kitų knyga „Kriminalistika taktika ir metodika“ pravertė nagrinėjant teisinį reglamentavimą ir padėjo įsivaizduoti kaip veiksmai susiję su nukentėjusiojo parodymais atliekami praktikoje. Taipogi D. Murauskienės straipsnis „Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos“ padėjo analizuojant mažamečių nukentėjusiųjų parodymų problematiką baudžiamajame procese.

1. NUKENTĖJUSIOJO SAMPRATA

1.1. Nukentėjusiojo samprata, bei skirtumai ir panašumai su nukentėjusiu (auka)

Baudžiamajame procese dalyvauja nemažas skaičius įvairių subjektų. Nukentėjusysis priskiriamas prie procesų dalyvių, kurie turinčių procesinį suinteresuotumą baudžiamojo proceso baigtimi (Goda, *et al.* 2011, p. 74). Skirtingai nuo liudytojo, kuris nėra suinteresuotas bylos baigtimi, nukentėjusysis yra tiesiogiai suinteresuotas, kad įtariamasis ar kaltinamasis būtų nubaustas, kad būtų įgyvendintas teisingumas jo interesų atžvilgiu. (Kazlauskas, Rinkevičius, 1991, p. 21) Nukentėjusysis yra svarbus baudžiamojo proceso dalyvis, todėl prieš analizuojant nukentėjusiojo parodymų institutą, pirma reikia apibrėžti kas yra nukentėjusysis ir kaip juo tampama baudžiamajame procese.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 28 straipsnio 1 dalis nukentėjusį apibrėžia kaip fizinį asmenį, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narį ar artimąjį giminaitį, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. Tačiau tokia sąvoka įsigaliojo tik nuo 2016 m. kovo 1 d. Iki šių pakeitimų, BPK 28 str. 1 d. apibrėžė nukentėjusį tik kaip fizinį asmenį, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. Taigi, nuo 2016 m. kovo 1 d. įstatymų leidėjas šią sąvoką išplėtė, kad ji apimtų ir nuo veikos mirusio asmens šeimos narius ar artimus giminaičius, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. Manytina, kad toks nukentėjusiojo sąvokos atnaujinimas buvo reikalingas, kadangi mirusio asmens artimieji giminaičiai dėl šios mirties patiria žalą ir turi tiesioginį suinteresuotumą, kad įtariamasis būtų nubaustas, todėl proceso prasme, šie giminaičiai taip pat turėtų turėti tokias pat teises kaip bet koks kitas nukentėjusysis. Įdomu, kad Vokietijos baudžiamojo proceso kodekse nėra išskiriama atskirai tokia sąvoka kaip nukentėjusysis.

Minėtame BPK straipsnyje nurodyta nukentėjusiojo sąvoka neapima juridinio asmens, tačiau BK prasme juridinis asmuo gali būti nukentėjusiuoju nuo nusikalstamos veikos. Juridinis asmuo baudžiamajame procese gali dalyvauti kaip civilinis ieškovas, kad galėtų atgauti patirtus nuostolius dėl nusikalstamos veikos iš kaltininko.

Palyginimui galima paimti administracinėje teisenoje pateikiamą nukentėjusiojo sąvoką. Lietuvos administracinių nusižengimų kodeksas nukentėjusį apibrėžia kaip fizinį asmenį, kuriam administraciniu nusižengimu padaryta fizinė, turtinė ar neturtinė žala, arba juridinį asmenį, kuriam administraciniu nusižengimu padaryta turtinė ar neturtinė žala (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015). Taigi, ANK

nurodoma nukentėjusiojo sąvoka iš esmės sutampa su BPK apibrėžimu, tačiau ANK sąvoka apima ir juridinį asmenį. Nukentėjusiuoju asmuo yra pripažįstamas administracinį nusižengimą tiriančio pareigūno sprendimu, kuris administracinio nusižengimo tyrimo metu įforminamas įrašu administracinio nusižengimo protokole arba nutarimu, o administracinio nusižengimo bylos nagrinėjimo metu – administracinio nusižengimo byla ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos (pareigūno) nutarimu ar teismo nutartimi. Galima padaryti išvada, kad nukentėjusiuoju asmuo turi būti pripažįstamas pareigūnų ar teismo nutartimi, panašiai kaip ir baudžiamajame procese.

Kalbant apie pripažinimą nukentėjusiuoju baudžiamajame procese, nukentėjusiojo statusas baudžiamajame procese suteikiamas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Toks nutarimas ar nutartis taip pat gali būti priimama pačių pareigūnų iniciatyva arba gavus asmens prašymą pripažinti jį nukentėjusiuoju. Taigi, procesinį nukentėjusiojo statusą galima įgyti dviem būdais: asmeniui pateikus prašymą ir pačių pareigūnų iniciatyva pripažinti asmenį nukentėjusiuoju. Tačiau tada atsiranda klausimas, ar bet kokia auka gali būti pripažįstama nukentėjusiuoju? Kad atsakyti į šį klausimą vertėtų išsiaiškinti kas yra auka ir kuo ji skiriasi nuo nukentėjusiojo.

Iš pirmo žvilgsnio, gali atrodyti, kad sąvokos auka, nusikalstamos veikos auka ir nukentėjusysis yra tą pačios sąvokos, tačiau tai nėra visai tiesa. Aukos sąvoka žodyne yra apibrėžiama kaip nuo kokios nors nelaimės nukentėjęs ar žuvęs žmogus (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas). Iš šių trijų sąvokų, auka yra plačiausia, kadangi ji apima bet kokį asmenį, kuris patyrė tam tikrą neigiamą poveikį ar žalą. Tai gali būti tiek dėl nusikalstamos veikos patirtas poveikis, tiek dėl pvz. diskriminacijos, stichinių nelaimių, karo ir panašiai. Nusikalstamos veikos auka jau yra siauresnė sąvoka, kadangi ji apima tik tas aukas, kurios patyrė žalą dėl nusikalstamos veikos. Šią sąvoką galime rasti ir tarptautiniuose teisės aktuose. Europos Sąjungos Taryba 2001 m. pamatiniame sprendime nurodo, kad nusikaltimo auka – tai fizinis asmuo, patyręs žalą, įskaitant kūno sužalojimą ar psichinę traumą, emocinį sukrėtimą ar ekonominius nuostolius tiesiogiai dėl veikimo ar neveikimo pažeidžiant valstybės narės baudžiamąjį įstatymą (Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose, 2001). 2012 m. buvo priimta nauja ES Tarybos direktyva, kurios 2 straipsnio 1 dalies a punkte nusikaltimo aukos sąvoka pateikiama platesnė: fizinis asmuo, kuris tiesiogiai dėl nusikalstamos veikos patyrė žalą, įskaitant fizinę, psichinę ar emocinę žalą arba ekonominius nuostolius, bei asmens, kurio mirtis tiesiogiai susijusi su nusikalstama veika, šeimos nariai, kurie patyrė žalą dėl to asmens mirties (Direktyva, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių..., 2012). Tuo tarpu Jungtinių Tautų generalinė

asamblėja apibrėžia nusikalstamos veikos aukas apibrėžia kaip asmenis, kurie individualiai arba kolektyviai, pažeidžiant valstybės narėse galiojančius baudžiamuosius įstatymus, įskaitant tuos įstatymus, draudžiančius nusikalstamą piktnaudžiavimą valdžia, per veikimą ar neveikimą patyrė žalą, įskaitant fizinę žalą ar neturtinę žalą, emocines kančias, ekonominius nuostolius ar iš esmės pagrindų sutrikimas teises (Declaration of Basic Principles of Justice..., 1985). Galima daryti išvada, kad tiek JT, tiek ES taryba iš esmės panašiai apibrėžia nusikalstamos veikos auką. Nuo 2011 m. Europos tarybos sąvoka buvo kiek išplėsta, kad apimtu ir mirusios aukos šeimos narius. O nukentėjusysis, kaip minėta aukščiau, yra nusikalstamos veikos auka (BPK labai panašiai apibrėžia nusikaltimo auką, kaip ir minėti tarptautiniai aktai), kurios atžvilgiu buvo priimtas procesinis sprendimas suteikti jai nukentėjusiojo statusą.

Lyginant nukentėjusiojo ir aukos sąvokas galima išskirti tokį pirmąjį skirtumą: auka yra platesnė ir abstraktesnė sąvoka apimanti visus asmenis, kurie patyrė neigiama poveikį ar žalą nuo įvairių įvykių, ne tik nusikalstamų veikų. Tuo tarpu nukentėjusysis patiria žalą būtent dėl nusikalstamos veikos. Antrasis skirtumas yra tai, kad nukentėjusiuoju, baudžiamojo proceso prasme, asmuo pripažįstamas tik ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi. Aukos atveju užtenka patirtos žalos ar neigiamų padarinių dėl tam tikrų įvykių fakto. Kai auka yra pripažįstama nukentėjusiuoju, ši įgauna teises ir pareigas garantuojamas BPK ir gali dalyvauti baudžiamajame procese kaip pilnavertis dalyvis. Kaip rašo, R. Uscila „Tik priėmus atitinkamą sprendimą ir surašius procesinį dokumentą konstatuojama, kad nusikaltimo auka turi visas įstatymuose nurodytas teises. Taigi neatlikus šių veiksmų iš esmės prarandamas nusikaltimo aukos efektyvios teisinės apsaugos pagrindas.“ (Uscila, 2004, p. 5). Kad auka taptų nukentėjusiuoju, turi būti nustatomas priežastinis ryšys, tarp patirtos žalos ir padarytos nusikalstamos veikos ir surašomas atitinkamas procesinis dokumentas. Taigi galima padaryti išvada, kad ne visos nusikalstamų veikų aukos yra pripažįstamos nukentėjusiais, tačiau visi nukentėjusieji yra nusikalstamos veikos aukos. Auka gali netapti nukentėjusiuoju dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, dėl asmeninių savybių, dėl nepasitikėjimo teisėsaugos institucijomis arba dėl kaltininko keršto galimybės, auka nesikreipia į teisėsaugos įstaigas ir neįgyja nukentėjusiojo statuso. Aukos ir nukentėjusiojo sąvokas vienija tai, kad neretai kasdieninėje kalboje jos vartojamos kaip sinonimai, kadangi abi reiškia asmenį, kuris patyrė tam tikrą neigiama poveikį ar žalą, dėl kažkokio įvykio.

Apibendrinant atliktą analizę, galima pateikti tokią nukentėjusiojo sąvoką: nukentėjusysis tai asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimas

giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, bei buvo pripažinti nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi. Verta paminėti, kad visi nukentėjusieji yra aukos, tačiau ne visos aukos yra nukentėjusieji baudžiamojo proceso prasme. Išsinagrinėjus nukentėjusiojo sampratą, galima pereiti prie nukentėjusiojo parodymų sampratos išgryninimo.

1.2. Nukentėjusiojo parodymų samprata

BPK 28 str. 3 d. yra įtvirtinta nukentėjusiojo pareiga duoti parodymus ir nurodoma, kad nukentėjusysis duoda parodymus prisiekęs, bei atsako už melagingus parodymus kaip liudytojas. Prieš analizuojant nukentėjusiojo parodymų sampratą, vertėtų apsibrėžti kas yra parodymai.

Visuotinė lietuvių enciklopedija parodymus apibrėžia kaip administracinio, baudžiamojo ar civilinio proceso dalyvių paaiškinimus dėl aplinkybių ir faktų, kurie gali turėti reikšmės bylos tyrimui ir (ar) nagrinėjimui teisme. Skiriami įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo, liudytojo ir kitų proceso dalyvių parodymai, kurie gali būti gaunami atliekant savarankišką procesinį veiksma – apklausą, vykdant akistatą, parodymų patikrinimo veiksmus. Parodymai dažniausiai duodami žodžiu ir įrašomi į apklausos ar teismo posėdžio protokolą (Visuotinė lietuvių enciklopedija). Taigi, parodymai yra administracinės, baudžiamosios ir civilinės teisės dalykas, tačiau šio darbo apimtyje yra aktualūs baudžiamojo proceso parodymai, o tiksliau, būtent nukentėjusiojo parodymai. Kaip minėta, jie gali būti gaunami keliais procesiniais veiksmais, tačiau nagrinėjant nukentėjusiojo parodymų sampratą, šiame skyriuje bus analizuojama apklausos procesinis veiksmas, kadangi tai yra dažniausiai taikomas procesinis veiksmas, kuriuo yra gaunami proceso dalyvio parodymai.

Lietuvos teisiniame reguliavime nėra atskirai išskiriama nukentėjusiojo parodymų samprata. BPK 183 straipsnis nurodo liudytojo apklausos tvarką ikiteisminio tyrimo metu, kuri yra taikoma ir nukentėjusiojo atžvilgiu. Minėto straipsnio 2 dalyje yra nurodoma, kad apklausos pradžioje turi būti pasiūloma liudytojui (ar nukentėjusiajam) papasakoti viską, kas jam žinoma apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti, o po to gali būti užduodami papildomi klausimai. Nukentėjusiojo parodymai yra fiksuojami apklausos protokole. Remiantis šia apklausos tvarka, galima nukentėjusiojo parodymus apibūdinti kaip visa nukentėjusiojo turima informacija apie aplinkybes, kurios turi reikšmę bylos nagrinėjimui. Palyginimui, vertėtų panagrinėti ir išsigryninti kitų valstybių pateikiamus nukentėjusiojo parodymų sampratas.

Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas reguliuoja nukentėjusiojo parodymų gavimą teisme. Nukentėjusiojo parodymų gavimo tvarka yra nustatyta analogiška, kaip ir liudytojams. Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 69 straipsnio 1 dalyje parodymų davimas teisme yra įvardinamas kaip „apklausa šiuo klausimu“ ir nukentėjusysis (arba liudytojas) turi būti paraginamas papasakoti viską, ką jis žino apie apklausos dalyką (šiuo atveju tai būtų nagrinėjama nusikalstama veika). 2 dalyje yra pabrėžiama, kad asmeniui gali būti užduodami papildomi klausimai nukentėjusiajam turi būti duota galimybė paaiškinti kokius padarinius ar žalą jam ar jai sukėlė nusikalstama veika asmeniškai. 161 straipsnyje yra nurodoma prokuratūros atliekama apklausa, kuriai taikomos iš esmės tas pats reguliavimas kaip ir aukščiau minėtoje apklausai teisme. Taigi, nors parodymų samprata atskirai nėra nurodoma Vokietijos baudžiamojo proceso kodekse, tačiau iš jos aprašymo, galima padaryti išvadą, kad nukentėjusiojo parodymai yra suprantami kaip nukentėjusiojo pateikiami paaiškinimai dėl aplinkybių ar faktų susijusių su nagrinėjama byla, kas iš esmės sutampa su mūsų nacionaliniu reguliavimu.

Prancūzijos baudžiamojo proceso kodekse įvardinama apklausos tvarka ikiteisminio proceso metu identiška taikoma liudytojams ir nukentėjusiesiems. Nėra išskiriama atskira parodymų sąvoka, tačiau iš nustatyto reguliavimo (Prancūzijos BPK 102 str.) yra aišku, kad ikiteisminio tyrimo metu apklausiamas nukentėjusysis išdėsto visas jam žinomas su bylos nagrinėjimu susijusias aplinkybes ir atsako į proceso dalyvių užduodamus klausimus. Taigi, Prancūzijos reguliavimas iš esmės suponuoja analogišką nukentėjusiojo parodymų sampratą kaip ir Vokietijos ar Lietuvos teisinis reglamentavimas.

Apibendrinant nukentėjusiojo parodymų sąvokos analizę galima padaryti išvadą, kad tokia sąvoka nėra tiesiogiai pateikiama Lietuvos ir kitų nagrinėtų valstybių teisiniame reglamentavime. Tačiau iš nagrinėto reguliavimo nukentėjusiojo parodymus galima įvardinti kaip visos nukentėjusiajam žinomos aplinkybės, kurios gali turėti reikšmę nagrinėjamai bylai. Jie yra gaunami atliekant procesinius veiksmus ir fiksuojant juos protokole, pavyzdžiui apklausa ar akistata. Toliau galima pereiti prie nukentėjusiojo parodymų gavimo, fiksavimo ir patikrinimo Lietuvos ir kitų valstybių teisiniame reglamentavime.

2. NUKENTĖJUSIOJO PARODYMŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR VERTINIMAS

2.1. Nukentėjusiojo parodymų gavimas

Kaip minėta pirmoje darbo dalyje, parodymai gali būti gaunami keliais būdais: apklausa, akistata ir parodymų patikrinimo veiksmis. Analizę pradėsime nuo apklausos tvarkos nurodytos BPK, kadangi apklausa yra vienas iš dažniausiai atliekamų ikiteisminio proceso veiksmų, kurių metu gaunami parodymai (Ancelis, *et al.*, 2011, p. 80).

Apklausa yra procesinis veiksmas, kurio metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ikiteisminio tyrimo teisėjas, teismas, griežtai laikydamasis baudžiamojo proceso normų reikalavimų, ypatingo verbalinio bendravimo (apklausos) metu iš apklausiamojo asmens parodymų forma gauna ir užfiksuoja informaciją (duomenis) apie aplinkybes, turinčias reikšmės nusikalstamai veikai ištirti (Kurapka, *et al.*, 2013, p. 84). Iš šios pateikiamos apklausos sąvokos galima padaryti išvada, kad apklausa yra vienas dažniausiai atliekamų proceso veiksmų, kadangi yra sunku gauti informaciją susijusią su tyrimu, jeigu nebus apklausiami liudytojas, įtariamasis ar nukentėjęsysis. Šio darbo apimtyje skirsime pagrindinį dėmesį į nukentėjusiojo apklausą.

BPK 185 straipsnis 1 dalis nurodo, kad nukentėjęsysis į apklausą šaukiamas ir apklausiamas kaip liudytojas, taigi reikėtų išanalizuoti liudytojų apklausos tvarką. 183 str. aprašo tvarką kaip turėtų būti apklausiamas liudytojas ikiteisminio tyrimo metu. Prieš pradėdant liudytojo apklausą, turi būti įsitikinama liudytojo asmens tapatybe, išsiaiškinti reikiamus duomenis apie liudytojo asmenybę ir jo santykius su įtariamoju, išaiškinama jam BPK numatytas liudytojo teises ir pareigas. Prieš pradėdant pirmąją apklausą liudytojas įspėjamas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą ir jis tai patvirtina savo parašu protokole. Vėliau prieš pradėdant kitas apklausas liudytojui primenama, kad jis įspėtas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą ir tai pažymima protokole. Visą tai yra taikoma ir nukentėjusiojo apklausai, nuo tapatybės nustatymo iki atsakomybės už melagingų parodymų davimą. 183 str. 2 d. nurodoma, kad apklausa pradėdama laisvu liudytojo pasakojimu apie tai, kas jam žinoma apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti. Po pasakojimo liudytojui (nukentėjusiajam) gali būti užduodami klausimai, pavyzdžiui, patikslinantys tam tikras aplinkybes. BPK draudžia užduoti atsakymą menančius klausimus, kadangi atsakymą menantys klausimai gali pakenkti parodymų autentiškumui. Užduodamas tokį klausimą, tyrėjas gali netiesiogiai priversti liudytoją ar nukentėjusįjį atsakyti ne tą, ką jis iš tikrųjų turi omeny, paveikti parodymų patikimumą. Atliekant apklausą yra svarbu, kad būtų nustatomas kontaktas tarp apklausiančiojo ir

nukentėjusiojo asmens. Neretai nukentėjusysis byloje gali būti vienintelis asmuo, kuris gali tiksliai nurodyti konkrečias nusikalstamos veikos aplinkybes ir įtariamojo požymius (Ažubalytė *et al.*, 2005, p. 32). Todėl reikia, kad tyrėjas iš anksto pasiruoštų nukentėjusiojo apklausai, kiek galima daugiau susipažintu su jo asmenybe ir susidėliotų tam tikrą apklausos planą ir klausimų sąrašą.

Kaip teigia P. Ancelis, su nukentėjusiuoju asmeniu turėtų būti kuo skubiau užmegztas geras psichologinis ryšys, o tarpusavyje bendraujant vyrautų dėmesingumas, atidumas, orumas ir suvokta atjauta, nes dažniausiai būtent tai suteikia nemažų garantijų sėkmingai atlikti tyrimą, o kartu užtikrinti ir nukentėjusiojo interesus (Ancelis, *et al.*, 2011, p. 87). Nukentėjusysis kalbėdamas apie patirtą nusikaltimą, gali pasižymėti emocingumu dėl patirtos baimės, siaubo, stresinės įtampos, fizinio skausmo. Dėl šių poveikių nukentėjusysis gali užsisklęsti, susirgti depresija, gali sutrikti ar deformuotis mąstymo logika. Atskirais atvejais paties nukentėjusiojo (aukos) elgesys gali būti vertinamas kaip provokuojantis nusikalstamą veiką. Dėl šių ir kitų aplinkybių tyrėjas turi kruopščiai tikrinti nukentėjusiojo parodymus, ypač pirminius, nes jų turiniui galėjo turėti įtakos tuometinės jo emocinės, psichologinės būsenos (Ancelis, *et al.*, 2011, p. 88). Atliekant apklausa, dažniausiai yra siekiama gauti naujų parodymų ar duomenų, svarbių nagrinėjamai bylai, tačiau apklausa gali iš dalies tapti ir parodymų patikrinimo veiksmu, pavyzdžiui, nukentėjusysis ir liudytojas duoda parodymus, kurie visiškai paneigia prieš tai pateiktą įtariamojo įvykių versiją.

Pagal BPK 183 str. 4 d., liudytojas ar nukentėjusysis gali būti apklausiami nuotolinėmis garso ir vaizdo perdavimo priemonėmis. Šiomis priemonėmis gali būti apklausiami liudytojai, kuriems įstatymų nustatyta tvarka taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės, arba liudytojai, kurie dėl kitų priežasčių negali atvykti į apklausą. Tokios apklausos eigą išsamiai detalizuoja Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo. Iš esmės, tokiai apklausai galioja analogiškos nuostatos kaip ir atliekant apklausa paprastuoju būdu, tik ji yra naudojant garso ir vaizdą perdavimo priemones.

Verta paminėti BPK 184 str., kuris nustato ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamą liudytojo (ar nukentėjusiojo) apklausos tvarką. Ji atliekama, gavus prokuroro prašymą, kai yra manoma, kad: liudytojo nebus įmanoma apklausti nagrinėjimo teisme metu; liudytojas nagrinėjimo teisme metu gali pakeisti parodymus arba pasinaudoti teise atsakyti duoti parodymus; liudytojas ikiteisminio tyrimo teisėjui duos išsamesnius parodymus. Apklausa atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas, tačiau prokuroras taip pat privalo joje dalyvauti.

Prokuroras, įtariamasis ar jo gynėjas turi teisę užduoti apklausiamam asmeniui klausimus, susipažinti su protokolu, bei teikti pastabas. Vienas iš skirtumų šios apklausos yra tai, kad prieš pradėdant apklausą, liudytojas (ar nukentėjęs) yra prisaikdinamas (nebent apklausiamas asmuo yra jaunesnis nei 16 metų amžiaus arba jis yra įtariamojo šeimos narys arba artimas giminaitis). Tai skiriasi nuo tyrėjo atliekamos apklausos, kadangi tuo atveju, apklausiamasis tik pasirašo, kad yra supažindintas su atsakomybę už melagingų parodymų davimą. Taip yra dėl to, kad apklausos, kurią atliko ikiteisminio tyrimo teisėjas, protokole užfiksuoti duomenys, yra pripažįstami įrodymu teisme, kitaip nei ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro atliktos apklausos. Taigi, nukentėjusiojo apklausa, kuri atliekama ikiteisminio tyrimo teisėjo turi įrodymo reikšmę teisme, tačiau praktikoje ji nėra taip dažnai atliekama kaip ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro atliekamos apklausos, kadangi šiuo atveju yra išskiriamos papildomos minėtos jos atlikimo sąlygos.

Taipogi verta paminėti, kad pagal BPK 186 str. numato galimybę ikiteisminio tyrimo teisėjui atlikti nepilnamečio nukentėjusiojo ar liudytojo apklausas, kurių metu turi būti daromas vaizdo ir garso įrašas. Šis straipsnis gan išsamiai reguliuoja tokios apklausos sąlygas ir tvarką. Toks reguliavimas yra skirtas tam, kad apsaugoti nepilnamečio proceso dalyvio interesus (apsaugoti jį nuo papildomos traumos ar streso), kadangi, kaip minėta aukščiau, teisėjo atlikta apklausa teisme yra laikoma įrodymu, todėl nepilnamečio nebereikia kviešti į teismo posėdį ir apklausti dėl jam skaudžių įvykių. Ikiteisminio tyrimo metu paprastai jie apklausiami ne daugiau kaip vieną kartą, apklausos metu ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo užtikrinti, kad jiems nebūtų daromas neleistinas poveikis, į teisiąjamą posėdį jie kviečiami tik išimtiniais atvejais ir kt. (BPK 186 straipsnio 2 dalis). Panašus reguliavimas yra numatytas ir Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 58a straipsnio 1 dalyje. „Tokius užfiksuotus parodymus (turima omeny užfiksuotus parodymus vaizdo ir garso įrašuose) tada galima naudoti pagrindiniame teismo posėdyje, siekiant užkirsti kelią pakartotinai traumuojančioms situacijoms teismo salėje, kai tokie pažeidžiami liudytojai kviečiami tiesiogiai duoti parodymus. Įstatymas tokius užfiksuotus parodymus laiko įrodymais, jeigu įtariamasis ir gynyba ikiteisminio tyrimo metu turėjo galimybę dalyvauti kai nepilnametis liudytojas (ar nukentėjęs) davė parodymus prieš ikiteisminio tyrimo teisėją“ (Dauster, 2019, p. 435). Taigi, ir Vokietijos įstatymų leidėjas įtvirtindamas tokį reguliavimą, siekia apsaugoti nepilnamečius nukentėjusiuosius nuo papildomos traumos, panašiai kaip ir lietuviškas reguliavimas.

BPK 185 str. 2 d. įtvirtina nukentėjusiojo teisę prašyti, kad jo apklausa atliktu tos pačios lyties asmuo. Tokį prašymą gali pateikti nukentėjęs nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylose, smurto

artimoje aplinkoje bylose, prekybos žmonėmis, pelnymosi iš kito asmens prostitucijos ir įtraukimo į prostituciją bylose ar bylose, susijusiose su diskriminavimu ar neapykanta dėl lyties. Toks reguliavimas yra reikalingas, kadangi nukentėjusiajam patyrusiam tokias nusikalstamas veikas, gali būti sunku ir nepatogu kalbėti su priešingos lyties atstovu tokiomis jautriomis temomis. Svarbu yra tai, kad nukentėjusysis jaustųsi kuo laisviau ir patogiau apklausos metu, kad pateiktų kuo tikslesnę ir išsamesnę informaciją. Toje pačioje straipsnio dalyje dar yra paliekama diskrecija ikiteisminio tyrimo pareigūnui atsisakyti tenkinti tokį nukentėjusiojo prašymą, jeigu tai pakenktų ikiteisminio tyrimo sėkmei. Manytina, kad ši diskrecija yra reikalinga, kadangi gali būti tyrimo situacijų, kai tenkinant tokį nukentėjusiojo prašymą gali būti neproporcingai tempiamas tyrimo laikas, kas gali privesti prie ikiteisminio proceso vilkinimo.

Vertėtų aptarti nukentėjusiojo, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausos tvarką, tačiau prieš tai reikia išsiaiškinti, kada ir kaip suteikiamas nukentėjusiajam dalinis ar visiškas anonimiškumas. BPK 199 str. 1 d. numato tris sąlygas, kurios visos yra reikalingos, kad būtų taikomas anonimiškumas:

- 1) gresia realus pavojus nukentėjusiojo, liudytojo ar jų šeimos narių arba artimųjų giminei gyvybei, sveikatai, laisvei ar turtui, taip pat tarnybos, verslo ar kitiems teisėtiems interesams;
- 2) nukentėjusiojo ar liudytojo parodymai yra svarbūs baudžiamajame procese;
- 3) nukentėjusysis ar liudytojas dalyvauja procese dėl labai sunkaus, sunkaus ar apysunkio nusikaltimo.

Šių išvardintų sąlygų egzistavimą vertina prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Šio darbo apimtyje, svarbus yra antrasis punktas, tai yra nukentėjusiojo parodymų svarba baudžiamajame procese. Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl anonimiškumo ir dalinio anonimiškumo nukentėjusiajam ar liudytojui suteikimo ir šio sprendimo procesinio įforminimo 15 punkte yra nurodoma, kad „apie tokių parodymų svarbą baudžiamajame procese ikiteisminio tyrimo metu sprendžia prokuroras ir (ar) ikiteisminio tyrimo pareigūnas, įvertindami konkrečias bylos aplinkybes ir duomenis. Rekomenduojama atsižvelgti į kaltinamojo akto, kaip proceso dokumento, su kuriuo perduodama byla teismui, esminius turinio elementus. Pagal BPK 219 straipsnį kaltinamajame akte turi būti nurodyta padarytos nusikalstamos veikos vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, taip pat pagrindiniai duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas. Rekomenduojama atsižvelgti į BPK 20 straipsnio 3 dalies nuostatą, kad įrodymais gali būti tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti. Jeigu pagal nukentėjusiojo ar liudytojo parodymus

nustatomos šios aplinkybės ir pagrindžiamas kaltinimas, tokie parodymai laikytini svarbiais. Sprendžiant dėl parodymų svarbumo būtina vertinti juose išdėstytų faktų esmę ir visumą, o ne tik atskirus parodymų fragmentus ar detales.“ Taigi, prokurorams ar ikiteisminio tyrimo pareigūnams paliekama diskrecija įvertinti, ar konkrečioje byloje nukentėjusiojo ar liudytojo parodymai turi tokią didelę reikšmę, kad jie pagrindžia ar nustato kaltinamajame akte paminėtas aplinkybes. Gen. prokuroro rekomendacijose nėra konkrečių kriterijų, kada nukentėjusiojo parodymai būtų laikomi tokiais svarbiais. Manytina, kad toks reguliavimas yra pakankamas, nes bylos būna labai skirtingos ir išvardinti konkrečius kriterijus kada parodymai būtų laikomi pakankamai svarbiais, o kada ne, būtų ne visai realu, todėl palikti spręsti šį klausimą pareigūnams ar prokurorui yra realiausias variantas.

Jeigu yra nustatoma, kad visos BPK 199 str. 1 d. sąlygos egzistuoja, pareigūnas ar prokuroras, pagal BPK 200 str. 2 d., dar turi įvertinti ar nėra šių aplinkybių:

1) nukentėjusysis (ar liudytojas) neturi fizinių ar psichinių trūkumų, dėl kurių negalėtų teisingai suvokti turinčių bylai reikšmės dalykų ir duoti apie juos teisingų parodymų. Kaip minima generalinio prokuroro rekomendacijose, toks patikrinimas gali būti pavedamas specialistams, jeigu yra duomenų, kad nukentėjusysis ar liudytojas gali turėti psichinius ar fizinius trūkumus. Jeigu tokių duomenų nėra, patikrinimą nėra būtina atlikti;

2) nukentėjusysis (ar liudytojas) nebuvo anksčiau teisti už melagingų parodymų davimą. Tai gali būti nustatoma išreikalaujant pažymą apie teistumą;

3) nukentėjusysis (ar liudytojas) dėl asmeninių arba savanaudiškų motyvų gali duoti melagingus parodymus prieš įtariamąjį. Ši informacija nustatoma remiantis tiek ikiteisminio tyrimo metu gauta informacija, tiek informacija gauta iš kitų šaltinių. Svarbiausia reikia nustatyti, ar nebuvo kažkokių tarpusavio konfliktų (neskaitant, aišku, ikiteisminiame procese nagrinėjamos veikos), ar kitų aplinkybių, dėl kurių nukentėjusysis galėtų specialiai meluoti.

Taigi, grįžtant prie nukentėjusiojo apklausos, BPK 203 str. reglamentuoja ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama nukentėjusiojo ar liudytojo, kuriems taikomas anonimiškumas, apklausa. Toks nukentėjusysis būtų apklausiamas pagal jau minėtą 183 str. Pagrindinis skirtumas yra 203 str. 2 d. nurodytas reikalavimas, kad toks nukentėjusysis būtų apklausiamas sudarant akustines ir vizualines kliūtis trukdančias nustatyti jo tapatybę. Tuo tarpu to paties straipsnio 3 dalis, nurodo kiek labiau specifinį reguliavimą, kadangi yra paliekama diskrecija ikiteisminio tyrimo teisėjui nuspręsti, kad apklausa turi būti atliekama gynėjui ir įtariamajam nedalyvaujant apklausos vietoje ir visi klausimai bus užduodami tik

per teisėją, kuris apklausęs asmenį, supažindina su parodymais gynėją ir įtariamąjį. Tokia norma yra skirta siekiant išvengti nukentėjusiojo tapatybės nustatymo galimybės, kadangi teisėjas taip pat turi teisę reformuluoti įtariamąjo ar gynėjo užduodamus klausimus taip, kad nebūtų galima nustatyti, kas yra nukentėjusysis. Manytina, kad minėtas reguliavimas yra reikalingas, siekiant ne tik užtikrinti nukentėjusiojo, kuriam taikomas anonimiškumas, saugumą, bet ir jo parodymų autentiškumą, kad jis nejausto jokio pavojaus sau ar savo artimiesiems ir suteiktų kuo tikslesnius ir patikimesnius parodymus.

Svarbu pastebėti, kad BPK atskirai reglamentuoja apklausos teisme tvarką. 283 str. nurodo, kad nukentėjusiojo apklausai taikomos visos taisyklės, reglamentuojančios liudytojo apklausą ir liudytojo parodymų perskaitymą teismo posėdyje. Čia galima pastebėti, kad kontinentinės teisės šalyse teisėjai paprastai nukentėjusiems leidžia pateikti parodymus laisvo pasakojimo forma (taigi ir Prancūzijoje, ir Vokietijoje pateikiami parodymai teisėjams dažniausiai laisva forma), tuo tarpu Jungtinėse Valstijose liudytojai (nukentėjusieji, liudytojai, ekspertai) yra griežtai apklausiami, nepaliekant vietos laisvam pasakojimui (Barbot, Dodier, 2014, p. 23). Pavyzdžiui, Prancūzijos BPK 331 straipsnis nurodo liudytojų (taigi ir nukentėjusiojo), apklausos tvarką teisme ir yra numatoma, kad liudytojas yra prisaikdinamas ir duoda parodymus tik apie kaltinamajam inkriminuojamus faktus arba apie jo asmenybę ir moralę, tačiau liudytojai neprivalo reikšti savo įsitikinimo dėl kaltinamojo kaltės. Teisiamojo posėdžio pirmininkas gali užduoti klausimus tiek laisvojo pasakojimo apie kaltinamajam inkriminuojamus faktus metu, tiek ir po jo. Analogiškai Vokietijos BPK 69 straipsnis nurodo, kad liudytojas (ar nukentėjusysis) duodamas parodymus daro tai laisvojo pasakojimo formą, prieš tai jį prisaikdinant pagal Vokietijos BPK 57 straipsnį. Šis Prancūzijos ir Vokietijos reguliavimas yra labai panašus su LR BPK 279 straipsniu įtvirtintu liudytojų (ar nukentėjusiojo) apklausos teisme reguliavimu, kadangi liudytojas (ar nukentėjusysis) taip pat yra prisaikdinami duodant parodymus teisme. Pagal jį teisiamojo posėdžio pirmininkas išsiaiškina liudytojo santykius su kaltinamuoju bei nukentėjusiuoju ir pasiūlo liudytojui, kad šis praneštų teismui visa, kas jam žinoma dėl bylos aplinkybių, vengdamas dėstyti žinių, kurių šaltinio negali nurodyti, po to liudytojui užduodami klausimai. Taigi, nukentėjusiojo ar liudytojų parodymų gavimas laisvojo pasakojimo apie jam žinomas aplinkybes vyrauja, tiek Lietuvos, tiek Prancūzijos ir Vokietijos baudžiamuosiuose procesuose.

Grįžtant prie LR BPK 283 straipsnio, jame aptariama tam tikrų specifinių rūšių nukentėjusiųjų apklausos tvarka. Pavyzdžiui, visuomet kai nukentėjusysis yra mažametis, arba kai yra nepilnametis nukentėjusysis, dėl tam tikrų 283 str. 3 d. nurodytų veikų ir yra teismo ar proceso dalyvių prašymas, yra kviečiamas psichologas, kuris padeda apklausti

nukentėjusį ir taip pat yra kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, kuris stebi iš kitos patalpos, ar nėra pažeidžiami mažamečio ar nepilnamečio nukentėjusiojo interesai. Šis atstovas gali užduoti klausimus apklausiamajam ar reikšti prašymus dėl apklausos. Toks įstatymo leidėjo reguliavimas yra apibrėžtas, siekiant apsaugoti mažamečius ir tam tikrais atvejais nepilnamečius nukentėjusiuosius, kadangi prisiminti ir kalbėti apie patirtus įvykius jiems gali būti labai sunku ir kad tinkamai apklausti tokį nukentėjusį reikia psichologo ar kito profesionalo, kuris žinotų, kaip tinkamai užduoti klausimus, sukeltiant kuo mažiau papildomos moralinės žalos nukentėjusiajam. Kartu su apklausiamuoju vienoje patalpoje yra leidžiama būti tik psichologui ir vaikų teisių apsaugos institucijos atstovui, bei turi būti daromas vaizdo ir garso įrašas, kad kiti proceso dalyviai galėtų stebėti apklausą ir per teisėją ar teisną galėtų užduoti klausimus. Tokiu reguliavimu yra apsaugomi ir nepilnamečio interesai (kadangi jis yra izoliuotas nuo kaltinamojo, bei kitų proceso dalyvių ir dėl to patiria mažiau streso kalbėdamas apie patirtus įvykius), ir kartu įgyvendinamos kitų proceso dalyvių teisės užduoti klausimus apklausiamajam asmeniui. Verta paminėti, kad nepilnamečio nukentėjusiojo atstovas gali dalyvauti apklausoje tik jeigu bus nustatyta, kad jis nedarys jokio poveikio nukentėjusiajam. Taip įstatymų leidėjas apsaugo nukentėjusį nuo bet kokio spaudimo iš šalies, kadangi jeigu yra akivaizdu, kad nepilnamečio atstovas gali daryti tam tikrą poveikį vaikui, tai gali paveikti jo duodamų parodymų autentiškumą.

Nukentėjusysis, kuriam taikomas dalinis arba pilnas anonimiškumas teisme yra apklausiamas pagal specifinę tvarką. Jeigu nukentėjusiajam taikomas dalinis anonimiškumas, jis apklausiamas teisme pagal BPK 279 str., kaip paprastas liudytojas. Tuo tarpu, jeigu jam yra taikomas visiškas anonimiškumas, apklausa teisme vykdoma pagal BPK 282 str. Teismo salėje turi būti sudaromos audiovizualinės kliūtys, kurios neleistų nustatyti tokio nukentėjusiojo tapatybę. Jeigu salėje tokių kliūčių negalima sudaryti, tada asmuo turi būti apklausiamas kitoje teismo patalpoje. Iš anksto raštu klausimai yra pateikiami teisiamojo posėdžio pirmininkui, o apklausto liudytojo parodymus teisiamojo posėdžio protokole užrašo teisiamojo posėdžio pirmininkas arba vienas iš teisėjų. Šiuos parodymus teisiamojo posėdžio pirmininkas arba vienas iš teisėjų balsu perskaito teisiamajame posėdyje. Kitų proceso dalyvių pakartotiniai ir papildomi klausimai, kuriuos šie nori užduoti po to, kai apklausto liudytojo parodymai jau yra perskaitomi, užduodami tokia pat tvarka, kaip minėta prieš tai. Galiausiai, nagrinėjamo straipsnio 4 dalis nurodo, kad kai liudytojui (ar nukentėjusiajam), kuriam taikomas anonimiškumas, atvykimas į teismą keltų didelį pavojų, jo parodymai ikiteisminio teisėjui duoti parodymai gali būti perskaitomi teismo posėdyje. Taip pat toks nukentėjusysis ar liudytojas, gali būti

apklausiamas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis sudarius akustines ir vizualines kliūtis. Analizuojamas reguliavimas skirtas kuo labiau apsaugoti asmenį, kuriam taikomas anonimiškumas ir kartu užtikrinti jo dalyvavimą teismo posėdyje. Taigi, nukentėjusiajam, kuriam taikomas anonimiškumas yra taikomos analogiškas reguliavimas, kaip ir liudytojui, siekiant apsaugoti jo interesus ir parodymų autentiškumą.

BPK 283 straipsnio 6 dalis nurodo, kad jei yra būtina dėl nukentėjusiojo specialių apsaugos poreikių, nukentėjusysis teismo nutartimi gali dalyvauti ne visą bylos nagrinėjimo laiką ir taip pat gali būti neapklausiamas teismo posėdyje. Šiuo atveju teisme turi būti balsu perskaitomi parodymai, nukentėjusiojo duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, arba paskelbiamas ikiteisminio tyrimo metu padarytas garso ir vaizdo įrašas. Tai yra reikalinga, kad kiti proceso dalyviai teismo posėdyje galėtų susipažinti ar prisiminti tokio nukentėjusiojo parodymus ir kad šie parodymai galėtų būti ištirti posėdžio metu. Panašiai, kaip ir aukščiau minėto visiško anonimiškumo taikymo atveju, jo apsaugos interesais teisėjo ar teismo nutartimi kaltinamajam ir kitiems proceso dalyviams gali būti neleista būti patalpoje, kurioje atliekama nukentėjusiojo apklausa ir turi būti sudaromos galimybės kitiems proceso dalyviams stebėti garso ir vaizdo transliaciją ir užduoti klausimus. Taigi, BPK įtvirtina nemažai nuostatų, kurios skirtos apsaugoti nukentėjusįjį nuo bet kokio poveikio jam.

Kitas būdas, kuriuo gaunami nukentėjusiojo parodymai baudžiamajame procese yra akistata. Jos tvarka yra reglamentuojama BPK 190 straipsnyje. Kaip mini Ryšardas Burda, akistata yra itin sudėtinga apklausos atmaina, kuri nuo apklausos skiriasi savo tikslu. Akistatos tikslas – jau anksčiau duotų apklausiamųjų parodymų esminių prieštaravimų pašalinimas, dėl kurio galimi nauji parodymai, o apklausos tikslas – gauti duomenis apie nusikaltimą arba su juo susijusius faktus (Kurapka, *et al.*, 2013, p. 145). Kitaip sakant, akistata yra skirta tam, kad būtų galima pašalinti prieštaravimus tarp jau gautų parodymų (pvz. apklausos metu), o apklausa skirta tam, kad gauti asmenų parodymus, susijusius su nagrinėjama byla. Tačiau reikėtų paminėti, kad ir akistatos metu galima gauti naujus parodymus, kurių nepavyko gauti prieš tai. Pavyzdžiui, nukentėjusysis akistatos metu, paskatintas kito liudytojo duodama informacija, prisimins kažkokias nusikalstamos veikos aplinkybes, kurių prieš tai apklausoje sąžiningai neprisiminė arba pašalinus tam tikrus prieštaravimus tarp akistatoje dalyvaujančių asmenų parodymų, gali atsirasti nauji parodymai. Natūralu, kad jeigu akistata yra daroma tarp nukentėjusiojo ir įtariamojo, nukentėjusysis gali jausti didelę įtampą ir dėl to gali nukentėti jo parodymų autentiškumas, jis gali pasiduoti įtariamojo daromam spaudimui, pakeisti apklausoje pateiktą savo įvykių versiją. Todėl atliekant tokią akistatą, didelį vaidmenį turi akistatą atliekantis pareigūnas,

kuris turi užtikrinti, kad spaudimas nebūtų daromas nukentėjusiajam ir išaiškinti visus netikslumus ir prieštaravimus. Prieš atliekant apklausą pareigūnas turi atsakingai įvertinti, ar atliekant akistata, asmuo, kuris davė teisingus parodymus, nebus paveiktas asmens teikiančio melagingus parodymus ir pakeis juos. Ypač tai gali būti aktualu, kai akistatoje dalyvauja nukentėjusysis ir įtariamasis, kurių parodymai tikrai gali prieštarauti vieni kitiems, ir nukentėjusysis jausdamas įtampą sėdėdamas prieš įtariamąjį gali pakeisti savo parodymus, kad jie labiau atitiktų tikrovės neatitinkančius įtariamojo parodymus. Taigi, nors akistata gali būti labai naudingas procesinis veiksmas, kurio metu gali būti nustatomi netikslumai ir prieštaravimai nukentėjusiojo parodymuose, tačiau tai yra ir pavojingas veiksmas, kadangi gali privesti prie to, kad nukentėjusysis pradės abejoti savo įvykių versija, todėl akistatą atliekantis pareigūnas privalo iš anksto kruopščiai pasiruošti šio veiksmo atlikimui, kad užtikrintų tinkamą akistatos eigą. Pagal BPK 204 str. atliekant akistatą su nukentėjusiuoju ar liudytoju, kuriam taikomas anonimiškumas, turi būti sudaromos akustinės ir vizualinės kliūtys, kad apsaugoti nukentėjusiojo tapatybę.

Galiausiai parodymai gali būtų gaunami ir atliekant parodymų patikrinimo veiksmus: parodymą atpažinti, parodymų patikrinimą vietoje. Nors šie veiksmai vadinasi parodymų patikrinimo, tačiau jų eigoje yra fiksuojami nukentėjusiojo parodymai. Parodymas atpažinti yra laikomas parodymų patikrinimo veiksmu BPK reguliavimo prasme, bet kaip mini R. Šlepetys, BPK 191 str. dispozicijoje yra nurodoma, kad šis veiksmas atliekamas apklausus asmenį, siekiant patikrinti asmens duotus parodymus, tačiau procesinė jo reikšmė įrodomosios informacijos surinkimo atžvilgiu nėra niekada ne mažesnė nei apklausos veiksmo ir kitų procesinių veiksmų (Ancelis, et al., 2011, p. 104). Trumpai galime aptarti kaip gaunami parodymai jų eigoje, kadangi 2.3 skyriuje aptarsime juos plačiau, jau kaip parodymų patikrinimo veiksmus. BPK nurodo, kad parodymą atpažinti galima atlikinėti su asmenim, daiktais ar objektais ir parodant atpažinti iš kolekcijos ar kartotekų. BPK 195 str. nurodo apklausos tvarką šios proceso veiksmo metu. Bendros taisyklės yra taikomos tokios pat kaip ir liudytojo apklausoje. Pateikiant asmenis ar kitus objektus nukentėjusiajam, jis turi nurodyti, apie kurį asmenį ar objektą jis davė parodymus ir paaiškinti kaip nukentėjusysis atpažino jį (pvz. pagal kokią žymę, požymį ar ypatybę). Jeigu nukentėjusysis neatpažįsta asmens ar objekto, jam yra pasiūloma paaiškinti, kuo asmuo ar objektas apie kurį jis davė parodymus, skiriasi nuo jam pateiktų atpažinti. Visą tai fiksuojama kaip nukentėjusiojo parodymai, atliekant nagrinėjamą procesinį veiksmą. Matydamas prieš save asmenį ar objektą, nukentėjusysis gali prisiminti tam tikras detales, kurių nepaminėjo apklausos metu ir kurios gali turėti reikšmę tiriant veiką. Jeigu nukentėjusiajam taikomas anonimiškumas, pagal BPK 204 str. parodymas atpažinti

atliekamas sudarant akustines ir vizualines kliūtis, trukdančias nustatyti atpažįstančio asmens tapatybę.

Procesinis veiksmas parodymų patikrinimas vietoje taip pat gali būti parodymų šaltinis. Nukentėjusysis būdamas toje aplinkoje, kur buvo padarytas nusikalstama veika, gali prisiminti tam tikrą informaciją ar detales, kurių prieš tai neprisiminė (pvz. kokie buvo nukentėjusiojo ir įtariamojo veiksmai, kurioje vietoje jie tiksliai stovėjo ir panašiai). Parodymus nukentėjusysis pateikia laisvojo pasakojimo formą, kartu susiedamas savo prieš tai duotus parodymus su aplinkybėmis, kurios numatytos vietoje. Procesinė šio veiksmo tvarka yra nurodoma BPK 196 str. 2 dalyje yra paminėta, kad apklausa veiksmo metu atliekama laikantis bendrų liudytojų apklausos taisyklių, kaip ir parodymų atpažinti atveju. Plačiau parodymų patikrinimo vietoje veiksmas bus aptariamas 2.3 skyriuje.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad yra nemažai procesinių veiksmų, kuriais yra gaunami nukentėjusiojo parodymai. Tai yra apklausa, akistata ir parodymų patikrinimo veiksmai. BPK įtvirtintas jų reglamentavimas skiria nemažai dėmesio nuostatoms, kuriomis siekiama apsaugoti nukentėjusįjį, kuriam taikomas anonimiškumas, arba kuris yra nepilnametis/mažametis. Ši apsauga skirta tam, kad tokių nukentėjusiųjų teikiami parodymai būtų kuo labiau autentiški ir nekeltų abejonių dėl jų patikimumo. Toliau, galima pereiti prie to, kaip gauti parodymai yra fiksuojami baudžiamajame procese.

2.2. Nukentėjusiojo parodymų fiksavimas

Visų tyrimų veiksmų eigos fiksavimą reguliuoja BPK 179 str., kuriame yra nurodyta, kad tyrimo veiksmai (tai reiškia, kad ir parodymų gavimo veiksmai) yra fiksuojami protokoluose. Įstatymų leidėjas ir straipsniuose, kurie reglamentuoja procesinių veiksmų atlikimo tvarką dažnai mini protokolus, pvz. BPK 183 str. 3 d. yra nurodyta, kad liudytojų apklausos protokolai yra rašomi laikantis 179 straipsnio reikalavimų (kurie galioja ir nukentėjusiųjų apklausai). Protokolų turinys gali kiek skirtis, priklausomai nuo atliekamo procesinio veiksmo. Manytina, kad vertėtų išsamiau aptarti nukentėjusiojo apklausos protokolus, kadangi šis veiksmas atliekamas gan dažnai.

BPK 183 str. 2 d. nurodo, kad apklausos protokolai surašomi pirmuoju asmeniu ir kiek galima pažodžiui, taip pat turi būti nurodomi apklausos metu užduoti klausimai, bei atsakymai. Iš pirmo žvilgsnio, šis reikalavimas atrodo savaimė aiškus, tačiau reikia suprasti, kad protokole turi kuo tiksliau atsispindėti nukentėjusiojo laisvas atpasakojimas, nepraleidžiant jokių jo paminėtų detalių. Keičiantis tyrimo versijoms, kai kurios aplinkybės, kurios neatrodė svarbios vienu tyrimo etapu, vėliau gali įgyti didelę reikšmę,

todėl nuoseklus parodymų fiksavimas yra itin svarbus. Tiksliai užfiksavus nukentėjusiojo parodymus, galima išvengti pakartotinių apklausų, kas yra svarbu siekiant įgyvendinti baudžiamojo proceso operatyvumo principą. R. Jurka šį principą apibūdina paprastai: teisminis procesas negali būti vilkinamas (Jurka, *et al.*, 2009, p. 189-190). Kaip minėta, netinkamai ar netiksliai fiksuojant nukentėjusiojo ar kitų dalyvių parodymus protokoluose, parodymai gali būti iškraipomi, gali prireikti atlikti papildomus procesinius veiksmus, kas priveda prie baudžiamojo proceso vilkinimo. Tai parodo BPK 183 str. 2 d. reguliavimo svarbą.

Nors baudžiamojo proceso kodekse nėra nurodyta konkreti apklausos protokolo struktūra, literatūroje yra išskiriama tokia rekomenduojama struktūra (Kurapka, *et al.*, 2013, p. 164):

- 1) įžanginė;
- 2) laisvo atpasakojimo;
- 3) klausimai apklausiamajam;
- 4) baigiamoji.

Įžanginėje dalyje yra nurodomi bendri duomenys: apklausos atlikimo vieta bei laikas, apklausą atliekantis pareigūnas, apklausiamojo duomenys, kiti dalyvaujantys asmenys, taip pat išpėjimas apie atsakomybę už melagingų parodymų davimą. Laisvojo atpasakojimo dalyje, kaip galima spręsti iš pavadinimo, fiksuojami nukentėjusiojo parodymai apie jam žinomas veikos aplinkybes. Klausimų dalyje turi būti fiksuojami apklausos metu užduoti klausimai, bei pateikti atsakymai. Kartais laisvojo atpasakojimo ir klausimų dalis gali iš dalies persipinti ar sutapti, kadangi nukentėjusysis gali pradėti nukrypti nuo tyrimui reikalingų aplinkybių atpasakojimo ir tyrėjas, užduodamas klausimus, gražina laisvąjį atpasakojimą į tyrimui reikšmingą informaciją arba patikslina svarbias aplinkybes. Jeigu nukentėjusysis atsisako atsakyti į klausimą, tai turi būti pažymima protokole. Baigiamojoje dalyje turi būti užfiksuojama, kaip su protokolu susipažino nukentėjusysis (ar kitas apklausiamasis), apklausoje dalyvavusių dalyvių parašai, bei, jei reikia, papildymai ar kitos pastabos. Tai, kad nukentėjusysis turi susipažinti su protokolu taip pat yra svarbus momentas. Neretai, apklausiamasis asmuo pasirašo prie protokolo jo neskaitydamas, tačiau tai nėra gerai (Ancelis, *et al.*, 2011, p. 86). Tai gali privesti prie to, kad užfiksuoti parodymai protokole gali skirtis nuo to, ką turėjo omeny apklausiamasis, todėl tyrimo metu svarbu, kad nukentėjusysis ar kitas apklausiamas asmuo išsamiai susipažintų su protokolu.

Taip pat gali būti daromas apklausos vaizdo ar garso įrašas. Tai yra svarbus parodymų fiksavimo būdas, kadangi kartu su apklausos protokolu, vaizdo ar garso įrašas gali patikslinti ar išaiškinti netikslumus, kurie galėjo atsirasti protokole fiksuojant

nukentėjusiojo parodymus. Peržiūrint nukentėjusiojo apklausos vaizdo įrašą ar klausant garso įrašą praėjus tam tikram laiko tarpui po apklausos, galima pastebėti aplinkybių, kurios arba nebuvo užfiksuotos protokole (kūno kalba, emocijos), arba buvo užfiksuotos netiksliai, todėl manytina, kad garso ir vaizdo įrašų darymas nukentėjusiojo ar kito proceso dalyvio apklausos metu gali turėti didelę reikšmę tyrimo sėkmei. Remiantis BPK 179 str. 4 d., procesinio veiksmo atlikimo metu padaryti vaizdo ar garso įrašai pridedami prie protokolo kaip priedai.

Tam tikrais atvejais, prie protokolo gali būti pridedamos ir schemos ar planai, kurie gali padėti geriau suprasti gautus parodymus ar galėjo padėti nukentėjusiajam teikti parodymus.

Jeigu nukentėjusiajam yra taikomas anonimiškumas pagal BPK 198 str., protokolui yra taikomos kiek specifinės taisyklės. BPK 201 str. nurodo, kad nukentėjusysis ir liudytojas, kuriems taikomas anonimiškumas, tyrimo veiksmų ir kituose bylos dokumentuose įvardijamas numeriu. Tikrieji asmens tapatybės duomenys surašomi specialiaame tyrimo veiksmo protokolo priede ir šie duomenys sudaro valstybės paslaptį. Protokoluose, nutarimuose ar nutartyse negali būti nurodomi nukentėjusiojo, kuriam taikomas anonimiškumas duomenys, kurie leistų nustatyti jo asmens tapatybę. Tačiau iškyla problema, kadangi duotų parodymų dėl reikšmingų bylai išspręsti aplinkybių turinys negali būti įslaptintas, bet tam tikrais atvejais, pagal duotus parodymus, galima nustatyti nukentėjusiojo tapatybę. Tada kaip ir dingsta anonimiškumo taikymo prasmė, nes kiti proceso dalyviai gali lengvai nustatyti nukentėjusiojo tapatybę. Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl anonimiškumo ir dalinio anonimiškumo nukentėjusiajam ar liudytojui suteikimo ir šio sprendimo procesinio informavimo 37.3 punkte yra nurodoma, kad tais atvejais, kai apklausiamajam nukentėjusiajam yra taikomas anonimiškumas, jo parodymai apie turinčias reikšmes bylai išspręsti aplinkybes apklausos protokole užrašomi taip, kad į protokolą nepatektų informacija, iš kurios būtų galima nustatyti apklausto asmens tapatybę. Rekomendacijomis yra kaip tik siekiama išvengti minėtos nukentėjusiojo, kuriam taikomas anonimiškumas, tapatybės nustatymo problemos pagal jo parodymus. Tačiau išlieka klausimas, kaip užfiksuoti parodymus taip, kad visiškai nebūtų galima nustatyti nukentėjusiojo tapatybės? Taigi, nors minėtu BPK ir Gen. prokuroro rekomendacijų reguliavimu yra siekiama apsaugoti nukentėjusįjį nuo jo asmens tapatybės atskleidimo per jo duotus parodymus, tačiau praktikoje tai yra gan sunkiai įgyvendinama, kadangi, vargu ar įmanoma anonimizuoti parodymus taip, kad nebūtų įmanoma nustatyti jų davėjo tapatybės ir kartu jie neprarastų savo prasmės.

Prancūzijos BPK 106 straipsnyje yra nurodyta, kad apklausos eiga ir liudytojo (ar nukentėjusiojo) parodymai fiksuojami protokolu, su kuriuo turi būti supažindinamas liudytojas (ar nukentėjusysis) pasirašytinai. Jeigu liudytojas atsisako pasirašyti, tai turi būti užfiksuojama protokole. Taigi, apklausos ir parodymų fiksavimas yra analogiškas kaip ir Lietuvos BPK.

Akistata yra fiksuojama analogiškai kaip ir apklausa, tai yra protokolu. Literatūroje, panašiai kaip ir apklausos protokolo atveju, yra pateikiama rekomenduojama akistatos protokolo keturių dalių struktūra (Kurapka, *et al.*, 2013, p. 168):

1) įžanginė (anketinė) dalis. Joje nurodomi būtini apklausiamųjų duomenys (pavardė, vardas, gimimo metai ir vieta, tautybė, išsilavinimas ir pan.);

2) klausimai apklausiamiesiems ir atsakymai į juos;

3) apklausiamų asmenų klausimai vienas kitam bei jų atsakymai ir gynėjo klausimai (jeigu šis dalyvauja akistatoje);

4) baigiamoji dalis. Joje (analogiškai kaip ir apklausos protokolo atveju) fiksuojamas apklausiamųjų ir kitų dalyvių susipažinimo su protokolu būdas, papildymai ir pataisos. Protokolą pasirašo visi dalyviai. Jeigu protokolas surašytas keliuose puslapiuose, akistaton suvesti asmenys kiekvieną puslapį pasirašo atskirai.

Labai svarbu yra protokole užfiksuoti suvestų į akistatą asmenų tarpusavio santykius, tokį reikalavimą nurodo ir BPK 190 str. 3 d. Kai ši informacija yra užfiksuota protokole, apklausiamieji asmenys nebegali jau keisti ar sugalvoti kitus tarpusavio santykius, nei nurodyta protokole. Kaip nurodo P. Ancelis: „Davus tolesnius parodymus dėl aplinkybių, kurios ankstesnėse apklausose iš esmės skyrėsi, kitas asmuo, motyvuodamas kitokią savo nuomonę, tuoj pat bando paaiškinti duotų parodymų neatitikimą ankstesniu tarpusavio pykčiu, konfliktu, negražinta skola ir pan. ir dėl to atsiradusia tariama apkalbos priežastimi. Tačiau, jeigu šitokios aplinkybės jau būna aptartos, užfiksuotos ir kiekvieno asmens pasirašytos pradiniam etape, tai asmenys paprastai nekeičia jau užfiksuotų duomenų.“ (Ancelis, *et al.*, 2011, p. 102). Taigi, tarpusavio asmenų santykius yra svarbu užfiksuoti, kadangi jie gali turėti reikšmės vertinant parodymus ir siekiant kuo labiau sumažinti duotų parodymų nesutapimus ar prieštaravimus.

Parodymai akistatos metu, kaip ir apklausos metu, turėtų būti fiksuojami kuo įmanoma pažodžiui, išlaikant apklausiamųjų minčių dėstymo stilių bei iš eilės, tam, kad skaitant protokolą būtų aišku, kas ir koku eiliškumu davė paaiškinimus. Naudinga fiksuoti akistatos eigą naudojant vaizdo ir garso įrašus. Akistata turi būti fiksuojama šiomis priemonėmis nuo pat pradžių iki galo, iki akistatos pradžios apie tai pranešant dalyviams (Kurapka, *et al.*, 2013, p. 169). Akistatos vaizdo įrašų darymas yra itin naudingas, nes yra

užfiksuojami visi apklausiamųjų duodami paaiškinimai taip, kaip asmenys juos pateikia, jų emocinė būklė ir kartu yra užfiksuojami neverbalinis apklausiamųjų bendravimas, tai kūno kalba ar mimika. Visa tai tyrėjams gali suteikti papildomos informacijos peržiūrint vaizdo įrašus apie duotus parodymus, pvz. iš kūno kalbos galima nuspėti kai asmuo bando kažką nuslėpti, arba galimai meluoja.

Kalbant apie protokolus ir parodymų fiksavimą, įdomus reguliavimas yra nurodytas BPK 190 str. 5 d., kuriame nurodoma, kad paskelbti akistatos dalyvių parodymus, užfiksuotus pirmesnių apklausų protokoluose, taip pat perklausti ir peržiūrėti tų apklausų garso ir vaizdo įrašus leidžiama tik po to, kai akistatos dalyviai davė parodymus akistatos metu ir jie surašyti į protokolą. Manytina, kad toks reguliavimas yra naudingas ir reikalingas, kadangi tokiu būdu nėra leidžiama paveikti nukentėjusiojo ar kitų apklausiamųjų akistatos dalyvių duodamų paaiškinimų ankstesnių apklausų rezultatais. Jeigu nukentėjusysis ar kitas apklausiamasis asmuo akistatos metu pakeičia parodymus, lyginant su ankstesne apklausa, tyrėjas turi užduoti klausimą, kodėl apklausiamasis pakeitė savo parodymus ir užfiksuoti tai protokole.

Pagrindinis parodymo atpažinti, bei parodymų patikrinimo vietoje veiksmų ir rezultatų fiksavimo būdas yra protokolas. Parodymo atpažinti protokole turi būti užfiksuota, kad nukentėjusysis įspėjamas dėl atsakomybės už žinomai neteisingų parodymų davimo ir atsisakymo duoti parodymus. BPK yra paminėta, kad apklausa parodymo atpažinti metu, atliekama laikantis bendrų liudytojų apklausos reikalavimų, pvz. negalima užduoti menamų klausimų, nukentėjusiojo (atpažįstančiojo) parodymai turi būti fiksuojami kuo įmanoma pažodžiui. Kai duodami atpažinti daiktai, protokole turi būti nurodoma, kur ir koku eiliškumu ir numeriu buvo pažymėti daiktai (Ancelis, *et al.*, 2011, p. 118). Jeigu yra atpažįstami asmenys, tai protokole turi būti nurodomi jų vardai, pavardės, gimimo metai kūno sudėjimas, drabužiai, kuriais jie apsirengę. Taip pat parodymų asmenų grupė veiksmo atlikimo metu turėtų būti fotografuojama ar kitaip vizualiai fiksuojama (Goda, *et al.*, 2011, p. 324). Tai yra svarbus momentai, kadangi skaitant nukentėjusiojo parodymus protokole, turi būti aišku apie kurį daiktą/žmogų ar objektą davė parodymus nukentėjusysis. Jei nukentėjusysis (atpažįstantysis) konkrečiai nurodė į vieną iš atpažinti pateiktų asmenų, ar daiktų/objektų, reikia jo paprašyti paaiškinti, pagal kokias žymes ar ypatumus jis jį atpažino (BPK 195 str. 3 d.). Ir jeigu atvirkščiai, nukentėjusysis neatpažįsta nieko, turi būti paklausama kodėl, kas tam padarė įtakos. Šią informaciją, klausimus ir nukentėjusiojo paaiškinimus yra svarbu užfiksuoti protokole. Parodymo atpažinti metu dar turėtų būti daromos nuotraukos bei vaizdo įrašas. Ypač naudingas veiksmo atlikimo metu padarytas vaizdo įrašas, nes ji peržiūrėjus, gali išsisklaidyti abejonės dėl protokole užfiksuotos

atpažįstančiojo (nukentėjusiojo) pozicijos atpažįstant asmenį ar daiktą. Jeigu nukentėjusiajam taikomas anonimiškumas, tada protokole būtina nurodyti panaudotas technines priemones ir atpažinimo proceso eigą, taip pat programas ar naudojamą įrangą, trukdančias nustatyti atpažįstančio asmens, kuriam taikomas anonimiškumas, tapatybę (Ancelis, *et al.*, 2011, p. 112). Taigi, parodymo atpažinti protokolai pildomas panašiai kaip ir apklausos protokolas, tačiau pildant protokolą, turi būti atsižvelgiama į parodymo atpažinti veiksmo specifiką, pvz. turi būti nurodomi ne tik nukentėjusiojo duoti paaiškinimai ir atsakymai į klausimus, bet ir tiksliai aprašytas atpažįstamųjų daiktų, asmenų ar kitų objektų išsidėstymas, jų duomenys.

Parodymų patikrinimo vietoje protokole turi būti fiksuojami veiksmo vieta, laikas, dalyvių skaičius, teisių ir pareigų išaiškinimas; tikslas, įrašas apie savanorišką dalyvavimą; pradinis veiksmo taškas, judėjimo būdas, judėjimo maršrutas ir tikrinamojo nurodyti orientyrai; tikrinamojo judėjimo nuoseklumas, veiksmų pobūdis ir rezultatai, parodymų turinys; pėdsakų ir daiktų vieta bei suradimo priemonės; ikiteisminio tyrimo pareigūno užduoti klausimai ir atsakymai į juos; fiksavimo priemonių panaudojimo tvarka (Kurapka, *et al.*, 2013, p. 220). Iš esmės, parodymų patikrinimo vietoje veiksmo atlikimo metu nukentėjusiojo parodymai yra užfiksuojami tiek laisvojo pasakojimo formoje, kai jis pats pasakoja, susiedamas informaciją su savo prieš tai duotais parodymais, tiek jo atsakymai į tyrimo veiksmo proceso atlikimo metu užduotus klausimus.

Teismo posėdis yra fiksuojamas teisiamojo posėdžio protokolu, kurio turinys yra nurodytas BPK 261 str. Nukentėjusiojo ar kitų dalyvių parodymai, kurie buvo gauti teismo posėdžio metu, turi būti užfiksuojami šiame protokole. BPK 261 str. 2 d. nurodo, kad „nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu asmenų parodymai, paaiškinimai arba pareiškimai ištiesai arba atskiros jų dalys posėdžio pirmininko patvarkymu į teisiamojo posėdžio protokolą įrašomi pažodžiui. Šiuo atveju asmenys, kurie nagrinėjant bylą teisme davė parodymus arba paaiškinimus, padarė pareiškimus arba pateikė prašymus, turi teisę perskaityti teisiamojo posėdžio protokole savo parodymų, paaiškinimų, pareiškimų arba prašymų įrašus, prašyti papildyti protokolą, padaryti jame pataisas ir patvirtinti parašu protokolo įrašų tikrumą.“ Taigi, parodymai fiksuojami pažodžiui ir nukentėjusysis ar kitas davęs parodymus asmuo, gali susipažinti su užfiksuotų parodymų turiniu ir siūlyti papildymus ar pataisymus. Tai iš esmės sutampa, su prieš tai nagrinėtų protokolų reguliavimu. BPK 261 str. 3 d. yra nustatyta, kad teismo posėdžio metu yra daromas garso įrašas, kuris vėliau pridedamas kaip priedas prie teisiamojo posėdžio protokolo. Tai analogiškas reguliavimas su kitais jau nagrinėtais parodymų fiksavimo būdais. BPK 261 str. 4 d. nurodo, kad teismo posėdis gali būti stenografuojamas ir iššifruota stenograma

prilygsta teismo posėdžio protokolui. Čia pastebime kiek skirtingą reguliavimą nuo kitų parodymų fiksavimo būdu, kadangi teismo posėdyje padaryta stenograma gali būti prilyginama protokolui, taigi ir stenograma gali būti parodymų fiksavimo būdas.

Taigi, nors protokolas visais atvejais yra pagrindinis procesinių veiksmų fiksavimo būdas, o vaizdo ar garso įrašai yra tik papildomi priedai einantys prie protokolų, tačiau būtent garso įrašai gali tiksliausiai užfiksuoti asmenų duodamus parodymus, o vaizdo įrašai kartu su parodymais, fiksuoja ir nukentėjusiųjų ar kitų apklausiamųjų asmenų kūno kalba ir parodymų pateikiamo specifika, bei emocijas, ką protokole užfiksuoti yra gan sunku. Toliau galima pereiti prie nukentėjusiojo parodymų patikrinimo veiksmų teisinio reglamentavimo nagrinėjimo.

2.3. Nukentėjusiojo parodymų patikrinimas

Nukentėjusiojo (kaip ir kitų parodymų davėjų) duoti parodymai baudžiamajame procese gali kelti tam tikrų klausimų ar abejonių, todėl įstatymų leidėjas įtvirtino baudžiamojo proceso kodekse tam tikrus procesinius veiksmus, kuriais parodymai gali būti tikrinami. BPK 4 dalies 14 skyriaus 3 skirsnyje yra išvardinti proceso veiksmai vadinami parodymų patikrinimo veiksmais. Parodymų patikrinimo veiksmai yra ikiteisminio tyrimo veiksmai, kurių metu yra patikrinami apklausos metu gauti duomenys. Šių veiksmų ikiteisminio tyrimo metu nėra būtina atlikti, kadangi jie yra atliekami tik tada, kai toks veiksmas gali padėti įvykdyti ikiteisminio tyrimo stadijos uždavinius (Goda, *et al.*, 2011, p. 322-323). Minėtame BPK skirsnyje yra išvardinti šie procesiniai veiksmai: parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje ir eksperimentas.

G. Goda ir G. Jasaitis apibūdina parodymų atpažinimo veiksmą taip: tai yra toks ikiteisminio tyrimo veiksmas, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas parodo liudytojui, nukentėjusiajam ar įtariamajam asmeni, daiktą, ar kitokį materialų objektą, siekiant nustatyti, ar tai tas pats asmuo, daiktas ar objektas, kurį atpažįstantysis matė anksčiau ir apie kurį davė parodymus baudžiamojoje byloje (Goda *et al.*, 2003, p. 516). Pagal BPK 191 str. 2 d., prieš atliekant šį procesinį parodymų patikrinimo veiksmą, turi būti atliekama atpažįstančiojo (mūsų atveju nukentėjusiojo) apklausa, kurios metu yra siekiama išsiaiškinti ar gerai įsiminė objektą, kokiomis aplinkybėmis jis jį matė, ar matė anksčiau, ar neturi fizinių ir psichinių trūkumų, dėl kurių atpažinimas negalėtų įvykti ir panašiai. Taigi, šis veiksmas negali būti atliekamas, jeigu ikiteisminio tyrimo metu nebuvo padaryta atpažįstančiojo asmens apklausa. Ši apklausa gali būti daromas kaip atskiras veiksmas, kurio metu siekiama kuo daugiau apklausti asmenį apie aplinkybes, kuriomis matė objektą, jo požymius, bruožus ir t. t.

Tačiau gali būti ir taip, kad nurodyti parodymai apie objektą jau buvo užfiksuoti atliekant nukentėjusiojo apklausa apskritai apie nusikalstamą veiką, tada atskiros apklausos nebereikia daryti. Parodymo atpažinti metu apklausa taip pat yra atliekama, kaip ir minėta praeitame skyriuje.

BPK 192, 193, 194 straipsniuose eksplicitiškai nurodo reikalavimą, kad atliekant parodymo atpažinimą, turi būti pateikiami keli asmenys ar objektai, kuriuos reikia atpažinti. Toks reguliavimas yra be abejo reikalingas, kadangi tik atpažįstant iš kelių pateiktų asmenų ar objektų, galima daryti išvada, kad atpažintas objektas ar asmuo buvo būtent tas, apie kurį nukentėjusysis davė parodymus. Tai ir yra šio procesinio veiksmo nukentėjusiojo parodymų patikrinimo mechanizmas, kadangi jeigu nukentėjusysis atpažįsta iš kelių panašių objektų ar asmenų, tai yra nemaža tikimybė, kad jis atpažino būtent tą objektą ar asmenį, apie kurį prieš tai apklausoje davė parodymus. Verta paminėti, kad šio procesinio veiksmo atlikimas yra prasmingas tik tada, kai parodymai yra duodami apie apklausiamajam nepažįstamą asmenį (Goda, *et al.*, 2003, p. 323). Jeigu apklausiamasis (nukentėjusysis) jau pažinojo asmenį iš anksčiau, tai aišku, kad iš grupės asmenų, jis iš karto atpažintų savo pažįstamą asmenį ir parodymo atpažinti procesinis veiksmas prarastų savo prasmę.

Kitas veiksmas, kuriuo gali būti patikrinami nukentėjusiojo parodymai yra parodymų patikrinimas vietoje, nurodytas BPK 196 str. Parodymų patikrinimas vietoje literatūroje apibūdinamas taip – tai yra ikiteisminio tyrimo veiksmas kurio metu, išvykus į apklausto asmens nurodytą vietą, išaiškinama, ar jo parodymai atitinka realias aplinkybes toje vietoje (Goda, *et al.*, 2011, p. 528-529). Šis veiksmas reikia atlikti kai: apklausto asmens parodymuose yra nurodyta svarbi informacija apie tam tikrą vietovę; apklausos metu buvo nurodyta, jog tam tikroje vietoje yra susijusių su byla nusikalstamos veikos pėdsakų, daiktų ar kitų objektų; keli asmenys yra davę skirtingus parodymus apie įvykio vietą ir yra svarbu nustatyti, kurie parodymai yra teisingi; yra manoma, kad apklaustas asmuo nuvykęs į apklausos metu nurodytą vietą, gali pateikti tikslesnius parodymus apie bylai svarbias aplinkybes (Goda, *et al.*, 2003, p. 326). Taigi, iš šio sąrašo aplinkybių, kada galėtų būti daromas šis veiksmas, galima padaryti išvadą, kad parodymų patikrinimas vietoje gali būti tiek parodymų patikrinimo veiksmas, tiek naujų parodymų gavimo, kadangi atvažiavęs į vietą nukentėjusysis gali pateikti naujus duomenis apie padarytą veiką. BPK 196 str. 2 d. nurodo, kad asmuo, kurio parodymai tikrinami ar tikslinami, savarankiškai parodo vietą, apie kurią davė parodymus, paaiškina savo ankstesnius parodymus akivaizdžiai juos susiedamas su aplinkybėmis vietoje ir atsako į užduodamus klausimus. Būtent šia nuostata yra įtvirtintas šio procesinio veiksmo nukentėjusiojo parodymų patikrinimo mechanizmas.

Nukentėjusysis atvykęs į vietą, turi pats parodyti vieta, kurias jis minėjo duodamas parodymus, susieti realias aplinkybes, su parodymuose nurodytomis ir t. t. Jeigu akivaizdžiai skiriasi prieš tai duoti parodymai ir reali situacija vietoje, pareigūnams gali kilti įtarimas dėl nukentėjusiojo apklausos metu duotų parodymų autentiškumo.

Trečiasis veiksmas, kuris BPK yra įvardinamas kaip parodymų patikrinimo yra eksperimentas (BPK 197 str.). Eksperimentas BPK yra reguliuojamas lakoniškai, ir 197 str. 1 d. apibūdinamas kaip liudytojų, nukentėjusiųjų, įtariamųjų parodymams ar versijoms patikrinti galima atkurti tiriamo įvykio situaciją, aplinką, asmenų veiksmus ar kitas aplinkybes ir atlikti reikiamus bandymus. Iš šio reguliavimo galima padaryti išvadą, kad eksperimentas atliekamas ne tik, kad patikrinti parodymus, bet ir siekiant patikrinti tyrimo versijas. Taigi, jeigu yra tikrinama tyrėjų iškeltą įvykių versija tai tokiu atveju eksperimentas nebus laikomas parodymų patikrinimu veiksmu. Literatūroje pateikiama tokia eksperimento sąvoka: „eksperimentas – ikiteisminio tyrimo (parodymų patikrinimo) veiksmas, kurio metu tikrinant parodymus ar tiriant versijas atkuriamas tiriamo įvykio situacija, aplinka, tam tikrų asmenų veiksmai ar kitos aplinkybės ir atliekami reikiami bandymai“ (Goda, *et al.*, 2011, p. 327). Eksperimento metu nukentėjusiojo parodymai yra tikrinami atliekant bandymus, pvz. ar žmogus galėjo išjungti signalizaciją, ar galėjo patekti į tam tikrą patalpą, ar galėjo matyti/girdėti atvažiuojančią transporto priemonę ir panašiai. Svarbu paminėti, kad eksperimento metu apklausa nėra atliekama kaip tokia, nebent gali būti dėl gautų rezultatų papildomai apklausiami tie proceso dalyviai, kurių parodymai buvo tikrinami ar atkuriami (Goda, *et al.*, 2003, p. 534).

Nevertėtų pamiršti, kad ir kiti procesiniai veiksmai gali būti naudojami nukentėjusiojo parodymų patikrinimui. Pavyzdžiui, jau minėta akistatos tikslas yra nustatyti, kas iš dviejų apklausiamųjų pateikia melagingus parodymus, nors kartu, akistatos metu gali būti užfiksuoti ir nauji nukentėjusiojo ar kito apklausiamąjo parodymai. Taip pat ir kiti procesiniai veiksmai, pvz. daikto apžiūra, gali faktiškai tapti nukentėjusiojo parodymų veiksmu patikrinimu, jeigu atliekant apžiūrą paaiškėja, kad duoti parodymai apie daiktą neatitinka tikrovės. Taipogi ir lyginant parodymus ir kitus byloje esančius įrodymus tarpusavyje galima teigti, kad faktiškai yra atliekamas parodymų patikrinimas plačiąja šios sąvokos prasme, tačiau šio darbo apimtyje apsiribosime būtent veiksmu, kurie BPK įvardinami kaip parodymų patikrinimo veiksmai analize. Siekiant nustatyti, ar nukentėjusiojo parodymai gali būti laikomi patikimais, byloje gali būti paskirta teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizė, kurioje pateikiama išvada apie gebėjimą duoti parodymus, įvykių suvokimą, polinkį fantazuoti (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant galima pasakyti, BPK nurodo tris procesinius veiksmus, kurie yra skirti būtent parodymų patikrinimui: parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje, bei eksperimentas. Bet verta paminėti, kad kai kurie procesiniai veiksmai nėra įvardinami kaip parodymų patikrinimo veiksmais, tačiau jie gali turėti dvejopą atlikimo prasmę ir gali padėti nustatyti ar nukentėjusiojo pateikiami parodymai yra atitinkantys tikrovę. Toliau galime pereiti prie bendrųjų nukentėjusiojo parodymų vertinimo nuostatų.

2.4. Nukentėjusiojo parodymų vertinimas

Nukentėjusiojo parodymai byloje yra svarbus įrodomosios informacijos šaltinis. Duodamas parodymus, kaip tiesiogiai nuo veikos nukentėjęs asmuo, jis gali suteikti procesui itin svarbių duomenų, nustatant veikos aplinkybes. Todėl BPK 28 str. 3 d. yra įtvirtinta jo pareiga duoti parodymus. Tačiau nukentėjusysis baudžiamajame procese visada yra suinteresuotas jo baigtimi, tai yra jo asmeninis reikalas ir jis tikisi gauti kažkokią kompensaciją už jo patirtą turtinę ar neturtinę žalą (Matuizienė, 2012, p. 1179). Ši kompensacija gali būti tiek teisingumo atstatymas (bausmės paskyrimas kaltinamajam), tiek turtinė kompensacija (tam tikros pinigų sumos priteisimas už patirtą žalą). Šis suinteresuotumas reiškia, kad vertinant nukentėjusiojo parodymus visada tai reikia daryti kiek atsargiai, kadangi gali būti tikimybė, kad nukentėjusysis specialiai pervertina savo patirtą žalą ar išgyvenimus, norėdamas, kad kaltinamasis būtų kuo griežčiau nubaustas. Kad užkardyti nukentėjusiojo melą yra numatyta baudžiamoji atsakomybė BK 265 str. už melagingų parodymų davimą (be to, atliekant apklausa ir kitus procesinius veiksmus nukentėjusysis yra supažindinamas su šia atsakomybe, bei duodamas parodymus teisme jis yra prisaikdinamas), tačiau tai ne visada gali būti pakankama, kad nukentėjusysis nemeluotų.

Pareiga atlikti įrodymų vertinimą atitenka teisėjui. BPK 20 str. 5 d. yra nurodyta, kad teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįsta išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Vertindami byloje surinktus nukentėjusiojo parodymus, teisėjai turi atsižvelgti į bendrą visų byloje išnagrinėtų aplinkybių vaizdą. Tai reiškia, kad vertinant nukentėjusiojo parodymus, reikia atsižvelgti į tai ar juos patvirtinta kitų liudytojų parodymai, ar buvo atlikti parodymų patikrinimo veiksmai, ar parodymai buvo išsamūs, nuoseklūs ir kt. Svarbu dar paminėti, kad nukentėjusiojo parodymams, kaip ir kitiems įrodymams, yra taikomas BPK 20 str. 4 d. nurodytas įrodymų leistinum principas, pagal kurį įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys ir tik tokie duomenys, kurių patikimumas gali būti patikrintas BPK priemonėmis. Be to, net jeigu duomenys (mūsų atveju nukentėjusiojo parodymai) formaliai

gauti įstatyme numatytu būdu, tačiau reikia vertinti ir tai, ar atliekant veiksmą nebuvo taikoma prievarta, ar veiksmo rezultatai tinkamai užfiksuoti protokoluose ir panašiai. Kaip nurodo, A. Juozapavičius: „Teismų praktikoje dėl to įrodymais nepripažįstami ir liudytojo parodymai apie aplinkybes, kurias jis suvokė, patyrė ne pats, bet apie kurias sužinojo iš kito šaltinio, kurio nurodyti negali.“ (Juozapavičius, 2010, p. 90). Manytina, kad ši nuostata turėtų būti taikoma ir nukentėjusiojo parodymams, kadangi tas faktas, kad neįmanoma patikrinti informacijos šaltinio, kuris nenurodomas duodant parodymus, jau neatitiktų BPK 20 str. 4 d. nurodytą įrodymų leistinumo principą.

Rasa Žibaitė-Neliubšienė nurodo, kad vertinant įrodymų patikimumą, kai faktinių duomenų šaltinis yra žmogus (liudytojas, nukentėjusysis, kaltinamasis ir kt.), svarbu įvertinti jo individualias savybes, nuo kurių priklauso asmens sugebėjimas ne tik teisingai suvokti, bet ir perduoti informaciją (ar asmuo mediciniškai tinkamas, pavyzdžiui tinkama rega, klausa, asmens amžius, psichinė būklė ir t. t.), taip pat, ar nėra objektyvių ir subjektyvių veiksnių, trukdančių jam tai padaryti (suinteresuotumas, prastas apšvietimas, greitas objekto judėjimas ir pan.) (Žibaitė-Neliubšienė, 2016, p. 313). Nukentėjusiojo suinteresuotumas yra akivaizdus, tačiau vien tai, kad nukentėjusysis yra suinteresuotas proceso baigtimi, negali lemti tai, kad jo parodymų nėra vertinami, kadangi jie yra šališki. Visais atvejais, nukentėjusiojo parodymai turėtų būti vertinami (tiek teisėjo, tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnų, tiek prokuroro), atsižvelgiant į kitus byloje esančius duomenis.

Galima teigti, kad iš dalies parodymų vertinimą, plačiąja šios sąvokos prasme, atlieka ir prokuroras, bei ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Jie tai daro nagrinėdami užduodami klausimus apklausų ir kitų procesinių veiksmų metu, atlikdami parodymų patikrinimo veiksmus, lygindami skirtingų liudytojų ir nukentėjusiųjų parodymus, bei nagrinėdami jau užfiksuotus nukentėjusiojo parodymus. Tai atliekama iškeliant tyrimo versijas ir daroma remiantis aukščiau Žibaitės-Neliubšienės nurodytais asmenų parodymų vertinimo kriterijais. Tačiau BPK prasme, įrodymų vertinimas (taigi ir nukentėjusiojo parodymų vertinimas) yra teismo prerogatyva. Aptarus bendras nukentėjusiojo parodymo vertinimo nuostatas, galime pareiti prie nukentėjusiojo parodymų vertinimo specifikos teismų praktikoje.

3. NUKENTĖJUSIOJO PARODYMŲ VERTINIMO SPECIFIKA LIETUVOS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

3.1. Nukentėjusiojo parodymai nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylose

Šios kategorijos bylose nukentėjusiojo parodymai yra itin svarbus informacijos šaltinis, kadangi neretai šie parodymai yra vos ne vienintelis informacijos apie įvykio aplinkybes šaltinis. Nukentėjusiojo parodymai priešpastatomi įtariamojo parodymams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui ir teismui tenka pareiga nustatyti, kas veikos padarymo metu vyko iš tikrųjų. Kaip jau minėta, nukentėjusieji yra suinteresuoti asmenys, todėl siekiant teisingo ir sąžiningo proceso principų įgyvendinimo, šie parodymai turi būti tikrinami kitais parodymais ar atliekant kitus proceso veiksmus.

Nagrinėtoje teismų praktikoje, o konkrečiai, vienoje iš Lietuvos apeliacinio teismo bylų, apeliantas teigė, kad nuosprendis jo atžvilgiu buvo grindžiamas prielaidomis ir nenuosekliais nukentėjusiosios parodymais. Tačiau teismas nesutiko su šia pozicija ir nurodė: ” Nukentėjusioji savo parodymus patvirtino parodymų patikrinimo vietoje metu. <...> Nukentėjusiosios parodymus patvirtina ir liudytojos parodymai. <...> Byloje surinkta įrodymų visuma – nukentėjusiosios parodymai apie įvykio aplinkybes, jos paaiškinimai parodymų patikrinimo vietoje atlikimo metu, įvykio vietos apžiūros metu užfiksuoti duomenys, liudytojų, kuriems po įvykio jo aplinkybes pasakojo nukentėjusioji, parodymai, teismo psichologijos, teismo psichiatrijos ekspertizės akto duomenys, patvirtina pareikštą kaltinimą dėl lytinio santykiavimo su nepilnamete, t. y. padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK 151¹ straipsnio 1 dalyje. Todėl, išnagrinėjusi baudžiamosios bylos medžiagą, teisėjų kolegija atmeta nuteistojo gynėjo apeliacinio skundo argumentus, kad skundžiamas nuosprendis buvo grindžiamas prielaidomis.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Iš teismo argumentacijos yra aišku, kad šioje byloje buvo išsamiai tikrinti nukentėjusiosios parodymai įvairiais procesiniais veiksmais (parodymų patikrinimas vietoje, ekspertizė), ir įvertinus aplinkybių visumą (liudytojų parodymai, kurie patvirtino nukentėjusios parodymus ir kitus duomenis), galima daryti išvadą, kad nukentėjusiosios parodymai yra ganėtinai patikimi ir jais galima remtis.

Kitoje byloje, apeliantas siekė įrodyti, kad lytinis santykiavimas buvo savanoriškas ir dėl to jis neturėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 149 str. 1 d. Tačiau teismas nurodė, kad: „Tokia apelianto pozicija vertintina kritiškai, kadangi byloje surinkti įrodymai aiškiai paneigia pastarojo versiją esą nukentėjusioji savo noru sutiko lytiškai santykiuoti. Visų pirma apelianto siekiamą įrodyti versiją dėl savanoriško lytinio

akto buvimo paneigia nuoseklūs nukentėjusiosios M. B. parodymai. Pastarosios viso proceso metu duotų parodymų turinys aiškiai rodo, kad lytinis santykiavimas nebuvo savanoriškas, prieš nukentėjusiąją buvo pavartotas fizinis smurtas, grasinama panaudoti fizinį smurtą ir atimta kitokia galimybė priešintis. Apeliacinės instancijos teismas neturi pagrindo netikėti nukentėjusiosios parodymais, juos vertinti kaip nepatikimus neturėjo pagrindo ir pirmosios instancijos teismas. Pažymėtina, kad nukentėjusiosios M. B. parodymai dėl prievartinių lytinių santykių buvo nuoseklūs ir nekito viso proceso metu, byloje nėra absoliučiai jokių duomenų, jog nukentėjusioji iki aptariamo įvykio būtų pažinojusi nuteistą ar tai, jog turėjo bent kokį pagrindą pastarąjį apkalbėti. Nukentėjusiosios pozicijos nuoseklumas atsispindi nuo pat pranešimo skambučio bendrajam pagalbos centrui, kuriam paskambinus buvo užfiksuota tokia pagalbos kreipimosi priežastis – „užėjo nepažįstamas vyras, sumušė ir išprievartavo“. Vėliau atliekant parodymų patikrinimą vietoje, nukentėjusioji detalčiai parodė ir papasakojo, kokių veiksmų, grasinimų prieš ją ėmėsi nuteistasis, kokius veiksmus atliko mėgindama priešintis. Esminės nukentėjusiosios nurodomos įvykio aplinkybės nekito viso baudžiamojo proceso metu, jos vienareikšmiškai rodo, kad lytinis aktas su M. B. vyko prieš jos valią.“ Taip pat teismas nurodė, kad nukentėjusiosios parodymai yra pagrįsti byloje esanti specialisto išvada, pagal kurią yra patvirtinami nukentėjusiosios parodymai dėl prievartinio lytinių santykių pobūdžio ir patirtų fizinių sužalojimų (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Lyginant su prieš tai minėta byla, šioje byloje buvo atlikta mažiau procesinių veiksmų, kurie patvirtintų nukentėjusiosios parodymus (faktiškai buvo tik specialisto išvada), tačiau teismas pagal parodymų turinį ir duotų parodymų nuoseklumą laikė juos pakankamai patikimais.

Tačiau ne visose bylose nukentėjusiosios parodymai yra vertinami kaip patikimi. Tam tikrais atvejais, teismas gali patenkinti nuteistojo skundą ir panaikinti apkaltinamąjį nuosprendį, dėl nepatikimų parodymų. „Teisėjų kolegijos vertinimu, neginčijamų įrodymų, patvirtinančių, kad nukentėjusioji buvo išžaginta, tai yra kad su ja prieš jos valią buvo atliktas lytinis aktas šioje byloje nėra. Aptariamoje situacijoje dalyvavo du asmenys: apeliantas ir nukentėjusioji G. P., kurie situacijos aplinkybes tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisme aiškino skirtingai-apeliantas neigia, kad tarp jo ir nukentėjusiosios buvo lytinis aktas, o pastaroji ne tik tvirtina, kad lytinis aktas buvo, bet ir nurodo, kad jis buvo prievartinis, prieš jos valią, jai aiškiai parodžius, kad ji nenori lytinių santykių ir tai įvyko, jai būnant bejėgiškoje būklėje dėl jos apsvaigimo. Visgi, kolegija, įvertinusi įrodymus, daro išvadą, kad nukentėjusiosios kaltinimas, kad nuteistasis ją išžagino jos nurodytomis aplinkybėmis, nėra įrodytas, taip pat nėra pakankamai įrodymų, kad nuteistasis ir ji lytiškai

santykiavo. Nukentėjusiosios parodymai dėl įvykio aplinkybių yra priešaringi: vienuose parodymuose ji nurodo, kad dėl apsvaigimo nuo alkoholio, ji nieko neprisimena, kas vyko naktį, tik iš ryto iš fizinių pojūčių (maudė lytinius organus, buvo mėlynių) supratusi, kad su ja buvo lytiškai santykiauta, kituose parodymuose ji nurodo, kad jai atsigamino atmintis ir ji prisiminė su ja prieš jos valią lytiškai santykiavusio nuteistojo veiksmus, savo pasipriešinimą ir pan. Iš jos apklausų matyti, kad ji apklausiama vienu ir tuo pačiu metu vienu ir tuo pačiu klausimu gali duoti prieštarigus parodymus“ (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje byloje teisėjų kolegija vertino nukentėjusiosios parodymus lyginant su kitų procesinių veiksmų metu gauta informacija (akistata tarp nukentėjusiosios ir nuteistojo, nuteistojo parodymai, liudytojų parodymai, specialisto išvada). Šių bylų kategorijoje gan didelę rolę turi specialisto išvada, kurios metu nustatoma ar buvo atliktas lytinis aktas ir ar buvo patirti kažkokie sužalojimai. Nagrinėjamoje byloje, specialistas nenustatė, ar buvo lytiškai santykiauta, tačiau nustatė sužalojimus, kurie nėra būdingi lytiniam nusikaltimui. Taigi, iš esmės, šia specialisto išvada buvo paneigti nukentėjusiosios parodymai, kad prieš ja buvo panaudotas fizinis smurtas, siekiant priversti ją lytiškai santykiauti.

Toje pačioje byloje, teismas pasisakė dėl dviejų liudytojų parodymų (nukentėjusios vyro ir nukentėjusios motinos): ”Kolegija, vertindama liudytojų V. K.- G., J. P. parodymus, neturi nei faktinio, nei teisinio pagrindo jų parodymus vertinti kaip patikimus parodymus, patvirtinančius nuteistojo D. B. kaltumą. Šie asmenys tik patvirtino nukentėjusiosios parodymus. Nukentėjusioji turėjo rimtą pagrindą nuo artimųjų slėpti tikrąsias įvykio aplinkybes, nes ji negrįžo į namus visą naktį, nors mamai, buvusiai su jos mažamete dukra, žadėjo grįžti laiku, be to ji sužinojo, kad jos vyras, buvęs komandiruotėje, išsiaiškino, kad ji, nenakvojusi namuose, nežinia kur buvo, nes nenakvojo ir pas draugę R.“ Teisėjų kolegija abejojo nukentėjusiosios artimųjų liudytojų parodymais, kadangi jie buvo šališki ir iš esmės patvirtino nukentėjusiosios parodymus, bet nepateikė informacijos, kuri patvirtintų nuteistojo kaltumą. Tokią savo poziciją toliau detalizuoja teismas: „<...> Kolegija, vertindama nukentėjusiosios G. P. parodymus dėl jos išžaginimo, atkreipia dėmesį, kad tokia jos versija pasiteisino, ji jos vyrui buvo priimtinesnė: jai papasakojus, kad ji buvo išžaginta, jis jos kaip seksualinio smurto aukos pradėjo gailėtis, nebesmerkė jos už tai, kad ji naktį negrįžo į namus, guodė ją, sakė nesijaudinti, jo išideidimą pakeitė globa ir rūpestis. Ta prasme tokie nukentėjusiosios parodymai, kaltinantys apeliančią išžaginimu, vardan šeimos interesų bei jos pačios interesų nukentėjusiajai buvo naudingi, bet tai kelia abejones jos parodymų dėl išžaginimo teisingumu.“ (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, šioje byloje teisėjų kolegija įvertinusi visas byloje esančias

aplinkybes ir nenuoseklius pačios nukentėjusios parodymus, padarė išvada, kad apkaltinamasis nuosprendis buvo grindžiamas prielaidomis ir neginčijamų įrodymų dėl nuteistojo kaltės nebuvo pateikta.

Reziumuojant šį skyrių, galima padaryti išvadą, kad nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylose nukentėjusiojo parodymai yra vienas iš pagrindinių informacijos šaltinių byloje ir jie turi būti vertinami itin įdėmiai, atsižvelgiant į duomenų visumą byloje. Nukentėjusiojo parodymai yra lyginami su kitų liudytojų parodymais (jeigu tokie yra), daromos akistatos, parodymų patikrinimas vietoje, siekiant nustatyti, ar nukentėjusysis neperdeda ar neiškraipo savo parodymų. Ypač svarbus procesinis veiksmas yra eksperto ar specialisto išvada, kadangi ji gali padėti nustatyti, ar iš tikrųjų vyko lytinis aktas, kokius sužalojimus patyrė nukentėjusysis, ar tie sužalojimai buvo patirti lytinio santykiavimo metu ir panašiai. Vertinant veikos padarymo metu apsvaigusio nukentėjusiojo parodymus, reikia turėti omenyje, kad nukentėjusysis gali ne viską prisiminti, arba neteisingai suvokti tai, kas su juo vyksta. Taip pat turėtų būti įdėmiai ištiriami liudytojų parodymai, kurie patvirtina nukentėjusiojo proceso dalyvio parodymus, nes liudytojai gali būti šališki ir suinteresuoti bylos baigtimi. Toliau galime pereiti prie kitos bylų rūšies, kuriose nukentėjusiojo parodymai turi didelę reikšmę, tai yra sveikatos sutrikdymo bylų.

3.2. Nukentėjusiojo parodymai smurtinių nusikalstamų veikų bylose

Smurtinių nusikaltimų bylose nukentėjusiojo parodymai taip pat turi didelę reikšmę, kadangi neretai būna vienintelis ar vienas iš pagrindinių įrodymų, kuriais yra grindžiamas kaltinimas. Todėl natūralu, kad teismai gali susidurti su šių parodymų fiksavimo, vertinimo ar patikrinimo problematika nagrinėjant bylas. Kaip ir praeitame skyriuje, smurtinių veikų bylose nukentėjusiojo parodymai yra vertinami ir lyginami su kitais procese gautais duomenimis.

Vienoje LAT bylų, vertindamas nuteistojo kasatoriaus skundo argumentus, teismas pažymėjo, kad „<...> nagrinėjamoje byloje pagrindinis įrodymas, kuriuo grindžiamas kaltinimas dėl sunkaus sveikatos sutrikdymo, yra nukentėjusiojo L. A. parodymai, tačiau baudžiamojo proceso įstatymas nedraudžia apkaltinamojo nuosprendžio grįsti vien tik nukentėjusiojo parodymais, jei nukentėjusiojo parodymai yra nuoseklūs, išsamūs, logiški, atitinka byloje nustatytas faktines aplinkybes. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad nukentėjusysis viso proceso metu vienodai ir nuosekliai teigė, kad metaline lazda į galvą jam sudavė R. L., o D. V. ir D. V. sudavė smūgius rankomis bei spardė; kad nukentėjusysis tokius savo parodymus patvirtino parodymų patikrinimo vietoje metu,

nurodydamas vietą lauko tualete, kur jis buvo mušamas D. ir D. V. bei R. L.; kad tiek nukentėjusysis L. A., tiek nuteistasis R. L. neigia pažinoję vienas kitą iki šioje byloje nagrinėjamų įvykių, todėl darytina pagrįsta išvada, kad nukentėjusysis jokio tikslo ar motyvo apkalbėti nuteistąjį neturėjo ir neturi. Taip pat šis teismas pažymėjo, kad nukentėjusiojo parodymus apie jam padarytą sužalojimą jo nurodytomis aplinkybėmis patvirtina ir kitų nukentėjusiųjų ir byloje apklaustų liudytojų parodymai.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kasatorius šioje byloje teigė, kad žemesniųjų instancijų teismai nukentėjusiojo parodymus pripažino įrodymais netikrindami jų patikimumo, tačiau LAT teisėjų kolegija su šia nuomone nesutiko, kadangi kelių nukentėjusiųjų parodymai tarpusavyje sutapo, be to nukentėjusiųjų parodymai buvo patvirtinti atliekant parodymų patikrinimą vietoje, bei kitų liudytojų parodymais. Taigi, smurtinėse bylose kaltinimas gali būti grindžiamas nukentėjusiojo parodymais, kaip pagrindiniu įrodymu, jeigu jie yra nuoseklūs, išsamūs ir logiški, bei jie patikrinami kitais byloje esančiais duomenimis.

Be to, kasatorius argumentavo, kad, parodymas iš nuotraukų nebuvo būtinas, jį buvo galima atlikti gyvai, bei parodymų atpažinti iš nuotraukų protokole, kurio metu nukentėjusysis iš nuotraukos atpažino nuteistąjį, nebuvo užfiksuota, pagal kokias ypatingas žymes jis tai padarė, todėl šie duomenys negali būti pripažinti įrodymais. Kasacinis teismas su tokiu argumentu nesutiko ir paminėjo, kad: „Kasacinės instancijos teismas yra pasisakęs, kad tai gali būti daroma (turima omeny atpažinimas iš nuotraukų) ir ikiteisminio tyrimo taktikos sumetimais, kai būtina išvengti įtariamojo ar nukentėjusiojo fizinio kontakto iki atpažinimo veiksmo atlikimo ar po jo; kad BPK nenustatyta, jog šiais atvejais turi būti priimamas atskiras procesinis sprendimas; kad kiekvienu konkrečiu atveju tai sprendžia ikiteisminio tyrimo pareigūnai, o ar padarytus atpažinimus pripažinti įrodymais – sprendžia teismas. Taigi, tai, kad nagrinėjamoje byloje ikiteisminio tyrimo metu procesiniai veiksmai – parodymai atpažinti buvo daromi pagal nuotraukas, nėra pagrindas pripažinti, kad duomenys gauti neteisėtu būdu, kad teismai, juos pripažindami įrodymais, pažeidė BPK 20 straipsnio reikalavimus. Be to, kasacinės instancijos teismas ne kartą yra pasisakęs, kad nustatytos duomenų gavimo (rinkimo) tvarkos pažeidimai savaime dar nereiškia, kad tokie duomenys jau negali būti įrodymais. Nustačius, kad, renkant duomenis, buvo pažeista jų gavimo tvarka, būtina įvertinti: 1) ar nustatytos tvarkos pažeidimai turėjo įtakos gautų duomenų patikimumui ir 2) ar dėl šių pažeidimų buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės. Nagrinėjamoje byloje abiejų instancijų teismai nukentėjusiojo L. A. parodymus, R. L., kaip asmens, smogusio jam lazda į kairiąją galvos pusę, atpažinimą pagal nuotraukas pripažino įrodymais, nenustatę jokių priešasčių ir aplinkybių, dėl kurių šie

duomenys turėtų būti laikomi nepatikimais, neturinčiais įrodomosios galios.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kasacinis teismas iš esmės nurodė, kad nedideli protokolų, kuriuose užfiksuoti nukentėjusiųjų parodymai, procesiniai neatitikimai įstatymui nėra priežastis nelaikyti jais įrodymais baudžiamojoje byloje. Be to, atliekant parodymų patikrinimo veiksmą, parodymą atpažinti, jis gali būti daromas iš nuotraukų, o ne gyvai, ikiteisminio tyrimo taktikos sumetimais. Manytina, kad šios rūšies bylose, toks atpažinimas iš nuotraukų gali būti daromas, jeigu auka paniškai bijo įtariamojo (dėl patirto smurto ar sveikatos sutrikdymo) ir atpažinimas iš nuotraukų sukels mažiau streso ir leis pateikti tikslesnius parodymus.

Sveikatos sutrikdymo bylose gali būti tam tikrų smulkių neatitikimų nukentėjusiojo parodymuose. Tai gali atsirasti dėl stresinės būklės, dėl vykstančios sumaišties ar naudojamo prieš nukentėjusįjį fizinio smurto veikos padarymo metu. „Pažymėtina, kad iš esmės analogiškus, esminių prieštaravimų neturinčius parodymus apie įvykio aplinkybes, nukentėjusysis R. Š. davė ir viso ikiteisminio tyrimo metu jį apklausiant bei atliekant parodymų patikrinimo veiksmus – akistatas su N. N., R. S., atliekant R. Š. parodymų patikrinimą vietoje. Kartu atkreiptinas nuteistųjų dėmesys, jog byloje esantys ir apeliaciniame skunde akcentuojami įvairūs nukentėjusiojo R. Š. parodymų neatitikimai nėra esminiai ar prieštaringi ir yra paaiškinami tuo, kad nukentėjusiojo atžvilgiu buvo naudojami itin aktyvūs puolamieji smurtiniai veiksmai, todėl nukentėjusysis dėl buvusios sumaišties galėjo dėl neesminių aplinkybių klysti, tačiau tai savaime nerodo nukentėjusiojo parodymų nepatikimumo, kadangi anksčiau nukentėjusiojo nurodytą įvykių eigą patvirtina kiti byloje esantys patikimi įrodymai. <...> Ikiteisminio tyrimo metu apklausama R. Š. nurodė iš esmės analogiškas aplinkybes, atliekant R. Š. parodymų patikrinimą vietoje R. Š. nurodytos aplinkybės sutapo su jos duotais parodymais. Taigi, priešingai nei yra įsitikinę apeliantai, R. Š. parodymai yra pakankamai nuoseklūs, ji taip pat, kaip ir R. Š., nurodė iš esmės apie du užpuolimo epizodus. Kaip matyti iš R. Š. parodymų, ji ne visą laiką stebėjo įvykį, buvo itin išsigandusi, įvykį stebėjo būdama toliau nuo konflikto vietos, tai paaiškina, kodėl ji apklausama nenurodė visų užpuolimo smulkmenų, kaip jos vyras, tačiau tai neleidžia abejoti R. Š. parodymų patikimumu.“ (Šiaulių apygardos teismo 2021 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nukentėjusiųjų (vyro R.Š. ir moters R.Š.) parodymai šioje byloje buvo patvirtinti kitų liudytojų parodymais, akistatos, parodymų patikrinimo vietoje ir specialisto išvada, taigi tai, kad nukentėjusysis kiek klydo dėl neesminių aplinkybių ir tai, kad nukentėjusioji nenurodė visų smulkmenų, negali priversti teismą abejoti šių parodymų patikimumu. Taigi, teismų praktikoje vertinant nukentėjusiųjų

parodymus yra atsižvelgiama į jų būklę ir į tai kaip jie suvokė, kas vyko veikos padarymo metu, todėl smulkūs neatitikimai parodymuose yra galimi.

Teismų praktikoje pasitaiko ir atveju, kai nukentėjusieji keičia parodymus duotus ikiteisminio tyrimo metu ir dėl to gali kilti problemų vertinant parodymus. Antai, vienoje LAT bylų, kasatorius teigė, kad apeliacinės instancijos teismas nepašalina prieštaravimų tarp ikiteisminio tyrimo pareigūnui duotų nukentėjusiojo parodymų ir pirmosios instancijos teisme duotų parodymų. Kasacinis teismas su šiuo argumentu nesutiko ir savo nutartyje nurodė, kad: „Apeliacinės instancijos teismas taip pat ėmėsi priemonių, kaip buvo prašoma apeliaciniame prokurorės skunde, kad būtų pašalintos abejonės dėl nukentėjusiojo P. Ž. parodymų neatitikties. Nukentėjusysis buvo apklaustas apeliacinės instancijos teisme, kur buvo aiškinamasi, kodėl jis, ikiteisminio tyrimo metu nurodęs, kad išteisintasis atliko prieš jį tam tikrus smurtinius veiksmus, teisme patikslino, kad nematė, jog V. K. (išteisintasis) jam būtų sudavęs kokius nors smūgius. Kaip skundžiamoje nutartyje konstatavo apeliacinės instancijos teismas, jokio neteisėto poveikio nukentėjusiajam, kuris lemtų nepatikimus parodymus, nenustatyta, todėl nukentėjusiojo parodymai, duoti teisme, sugretinus su kitais byloje esančiais duomenimis, buvo įvertinti kaip patikimi. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad nukentėjusiojo parodymais, duotais teisme, buvo pagrįstai remiamasi abiejų instancijų teismų sprendimuose.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje) Taigi, praktikoje pasitaiko atveju, kai teismui tikslinti ir vertinti nukentėjusiojo parodymus duotus ikiteisminio tyrimo metu ir pirmosios instancijos teisme, jeigu tarp jų yra akivaizdūs prieštaravimai (šiuo atveju, parodymai skyrėsi kardinaliai, kadangi ikiteisminio tyrimo metu, asmuo sakė, jog išteisintasis prieš jį atliko smurtavimo veiksmus, tuo tarpu teisme jis teigė, kad jau nematė, jog V.K. sudavė smūgius). Kai taip kardinaliai keičiasi yra svarbu vėl atlikti apklausa apeliacinėje instancijoje siekiant nustatyti, kokiais parodymais galima vadovautis teisme ir ar nebuvo padarytas neteisėtas poveikis nukentėjusiajam. Šiuo atveju galima netgi pasakyti, kad apklausos teisme tikslas buvo ne parodymų gavimas, o ikiteisminių tyrimo metu gautų parodymų patikrinimas, ką galima susieti su šio darbo 2 dalyje išsakyta mintimi, kad procesiniai veiksmai gali turėti dvejopą prasmę ir atlikti tiek parodymų gavimo funkciją, tiek jų patikrinimo funkciją.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad smurtiniuose nusikaltimuose vertinant nukentėjusiojo parodymus atsižvelgiama į ikiteisminio tyrimo metu gautus duomenų visumą, nukentėjusiųjų būklę veikos padarymo metu, kaip jie galėjo suvokti visas aplinkybes. Procesiniai pažeidimai protokoluose gali būti laikomi nekritiniais ir vertinti teismo kaip įrodymai, jeigu nustatytos tvarkos pažeidimai neturėjo įtakos gautų duomenų patikimumui ir jei dėl šių pažeidimų nebuvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo

teisės. Tam tikri minimalūs nesutapimai ar prieštaravimai yra galimi parodymuose, jeigu jie yra iš esmės nuoseklūs ir dėl pagrindinių aplinkybių nesikeičia. Jeigu kyla prieštaravimai, tarp anksčiau duotų ir teisme duodamų parodymų, turi būti išsiaiškinama kodėl pasikeitė nukentėjusiojo parodymai ir ar tai nesusiję su neteisėtu poveikiu nukentėjusiajam. Toliau galima pereiti prie nukentėjusiųjų vaikų parodymų specifikos teismų praktikoje.

3.3. Nukentėjusiųjų vaikų parodymų specifika

Kaip jau minėta šiame darbe, nukentėjusiųjų vaikų parodymų gavimas ir vertinimas yra kiek labiau specifinis, lyginant su pilnamečių asmenų parodymais. Praktikoje kyla įvairūs klausimai, kurie liečia nepilnamečių asmenų parodymų gavimą ir vertinimą, ir nors ši tema yra labai plati, šio darbo apimtyje bus aptartos kelios bylos, kuriose teismai atsakinėjo į kai kuriuos probleminius nepilnamečio nukentėjusiojo parodymų klausimus.

Praktikoje teismai nurodo, kad nepilnamečio nukentėjusiojo parodymai vertinami ne taip griežtai kaip suaugusiųjų: „<...> nepilnamečio nukentėjusiojo parodymų patikimumas negali būti vertinamas taip griežtai kaip suaugusių asmenų parodymai. Netikslumai nepilnamečio asmens parodymuose gali būti paaiškinti parodymų subjekto specifika dėl amžiaus, fizinio ir protinio išsivystymo.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje) Natūralu, kad nepilnametis asmuo (ypač jei jis mažametis), negali taip tiksliai ir aiškiai formuluoti savo mintis kaip suaugęs ir išsilavinęs asmuo, todėl vertinant jų parodymus visada reikia tai turėti omenyje. Be to, vykdant šių nukentėjusiųjų apklausą psichologams ar tyrėjams, kurie dalyvauja apklausoje, tenka užduoti daugiau klausimų, nei suaugusių nukentėjusiųjų atveju. Dėl to gali kilti klausimas ar nebuvo užduoti menami klausimai, kaip pavyzdžiui šioje byloje: „Kasacinio skundo argumentai dėl mergaitės užduodamų menamų klausimų nepagrįsti. Mažamečių asmenų apklausos atliekamos atsižvelgiant į jų intelektualinio vystymosi lygį, psichinę ir emocinę būklę. Dažnai be pokalbį skatinančių klausimų apklausti tokio asmens visiškai neįmanoma, tačiau vien dėl to apklausos rezultatai negali būti pripažinti nepatikimais. Apklausų metu daryti vaizdo ir garso įrašai patvirtina, kad apklausos atliktos nepažeidžiant BPK nuostatų ir nukentėjusiosioms buvo užduodami ne menami ar šališki klausimai, kaip teigiama kasaciniame skunde, o pokalbį skatinantys bei atsakymus patikslinantys klausimai, nes laisvo pasakojimo metu nukentėjusiosios negalėjo nurodyti visų nusikalstamų veikų aplinkybių.“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje) Taigi, mažamečių nukentėjusiųjų atveju, papildomi klausimai, kurie skatina pokalbį yra neišvengiami, kadangi, kaip minėta byloje, laisvojo pasakojimo metu, apklausiamasis

nenurodo visų veikos aplinkybių, dėl savo protinio išsivystymo, todėl jų uždavimas nėra laikomas procesiniu pažeidimu.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai kasatoriai nurodo, kad tokie nukentėjusieji apklausiami pažeidžiant BPK 186 str. nuostatas: „Be to, kasatoriaus manymu, nukentėjusysis ikiteisminiame tyrime buvo apklaustas pažeidžiant BPK 186 straipsnio reikalavimus, o tai pripažino ir apeliacinės instancijos teismas, jog apklausiant nukentėjusįjį dėl D. P. ir A. F. dalyvavimo padarant nusikalstamą veiką, tyrėjas J. Račkauskas menamais klausimais darė įtaką nukentėjusiojo parodymams, bet kartu šis teismas nepagrįstai nusprendė, kad dėl V. V. nukentėjusysis davė teisingus parodymus.“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau kasacinis teismas nesutiko su kasatoriaus nuomone, ir pateikė tokią argumentaciją: „Šioje byloje nukentėjusysis nepilnametis R. K. pas ikiteisminio tyrimo teisėją buvo tinkamai apklaustas psichologo (anksčiau jo apklausti buvo neįmanoma dėl jo būklės), nepažeidžiant BPK 186 straipsnio reikalavimų. Ir nors vėliau šioje apklausoje dalyvavo inspektorius J. Račkauskas (kas įstatymo nedraudžiama), tačiau parodymus apie tai kokius veiksmus prieš jį atliko nuteistasis V. V., nukentėjusysis parodė dar prieš inspektoriumi dalyvaujant apklausoje. Taigi, taip apklausiant mažametį nukentėjusįjį dėl V. V. padarytos nusikalstamos veikos prieš jį, įstatymo nuostatos nebuvo pažeistos, todėl, teisėjų kolegija nuomone, šiuos nukentėjusiojo parodymus teismai teisingai laikė tinkamais įrodymais.“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Remiantis tokia teismo argumentacija, galima suprasti, kad tai, jog tyrėjas apklausos metu dalyvavo apklausoje ir galimai uždavė menamus klausimus, nebūtinai daro visus nukentėjusiojo apklausos parodymus neteisingais. Ta parodymu dalis, kuri buvo gauta dar prieš tyrėjui dalyvaujant apklausoje ir užduodant galimai menamus klausimus, gali būti laikoma patikima ir gauta remiantis įstatymu reguliavimu.

Teismų praktikoje pasitaiko ir bylų, kuriose kasatoriai nurodo, kad apklausa atliko neįgaliotas asmuo, jeigu nepilnamečio apklausą vykdė psichologė: „Kasaciniame skunde teigiama, kad mažamečių apklausas faktiškai vykdė psichologė, t. y. procesinį veiksmą atliko neįgalioti ir neparuošti asmenys, ir kad apeliacinės instancijos teismas šių aplinkybių netyrė. Šis teiginys nepagrįstas. Pagal BPK 186 straipsnio 5 dalį į jaunesnių kaip aštuoniolikos metų liudytojo arba nukentėjusiojo apklausą privalo būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą. Iš bylos duomenų matyti, kad mažamečių nukentėjusiųjų apklausa vyko VŠĮ „Paramos vaikams centre“, psichologėms I. M. ir J. D. tiesiogiai bendraujant su nukentėjusiosiomis, tačiau visą

apklausos eigą ir aplinkybes, dėl kurių buvo apklausiamos nukentėjusiosios, kontroliavo ikiteisminio tyrimo teisėja. Prieš nukentėjusiųjų apklausas buvo aptarta apklausų strategija, o apklausų metu teisėja per ausines nurodydavo psichologėms, kokius klausimus užduoti nukentėjusiosioms.“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kasacinis teismas nesutiko su tokiu argumentu, kadangi, nors didžiąją dalį apklausos vykdė psichologės (kas yra natūralu, kadangi jos yra bendravimo su vaikais profesionalės ir žino, kaip reikia užduoti klausimus, kad sukelti kuo mažiau žalos), apklausos eigą kontroliavo teisėjas ir nurodydavo kokius klausimus užduoti. Be to, šioje byloje ir apeliacinis teismas vykdė faktinių aplinkybių patikrinimą ir apklausė psichologes teisme: „Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą pagal nuteistojo gynėjo skundą ir siekdamas patikrinti pirmosios instancijos teismo nustatytas faktines bylos aplinkybes, teismo posėdžio metu ne tik perskaitė nukentėjusiųjų apklausos protokolus, bet ir savo iniciatyva iškvietė mažamečių nukentėjusiųjų apklausas atlikusias psichologes I. D. ir I. M. . Įspėjęs dėl atsakomybės pagal BK 235 straipsnį už melagingų išvadų ir paaiškinimų pateikimą, teismas jas apklausė apie jų einamas pareigas, profesiją, išsilavinimą ir nukentėjusiųjų apklausų eigą. Apeliacinės instancijos teismui nekilo abejonių dėl minėtų specialisčių kompetencijos ir mažamečių nukentėjusiųjų apklausų objektyvumo bei nešališkumo.“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, vertinant nepilnamečių nukentėjusiųjų parodymus, gali būti atliekama psichologų apklausa siekiant išsklaidyti kilusias abejones dėl mažamečių nukentėjusiųjų parodymų objektyvumo ar nešališkumo. Tokiu būdu išvengiama papildomos nepilnamečių apklausos teisme.

Teismų praktikoje galima rasti atveju, kai yra iškeliamas klausimas dėl nepilnamečio nukentėjusiojo parodymų užfiksavimo protokole netikslumų. Pavyzdžiui, vienoje byloje apeliacinis teismas nustatė, kad garso įrašo stenogramos turinys ir protokolo parodymų turinys skyrėsi ir pripažino nepilnamečių nukentėjusios parodymus nepatikimais. „Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio motyvai neduoda pagrindo išvadai dėl nukentėjusiosios parodymų nepatikimumo. Kaip matyti iš parodymų stenogramos teksto, nukentėjusiosios parodymų iš tiesų pažodžiui neįmanoma buvo perteikti į apklausos protokolą. Tačiau esminių skirtumų tarp parodymų protokolo ir garso įrašų stenogramos kolegija neižvelgia. Stilius skiriasi, bet turinys panašus. Be to, vertindamas apklausos stenogramos tekstą teismas visai neatsižvelgė į byloje esantį išrašą iš ligos istorijos bei teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizės aktuose nustatytus nukentėjusiosios psichikos būklės ir psichologinio tyrimo rezultatus: „Į klausimus atsakinėja tyliai, vienu žodžiu arba apskritai tyli“. Esant tokiai nukentėjusiosios asmenybei teismas turėjo

atitinkamai vertinti apklausoje dalyvavusios psychologės vaidmenį. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad O. M. apklausos pas ikiteisminio tyrimo teisėją garso įrašo stenogramoje užfiksuoto pokalbio su ją apklaususia psichologe N. G. turinys patvirtina, jog O. M. nebuvo leista laisvai papasakoti apie jai žinomas aplinkybes, jos pasakojimas buvo modeliuojamas psychologės užduodamais klausimais bei pokalbį nukreipiančiomis frazėmis. Tokia išvada kelia abejonių, atsižvelgiant į nukentėjusiosios asmenybės ypatumus.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Galima padaryti išvadą, kad jeigu apklausos protokolas iš esmės sutampa su apklausos garso įrašo stenograma, tai tokiu atveju negali būti keliamas klausimas dėl nepilnamečės nukentėjusios patikimumo. Konkrečiai šioje byloje, apeliacinis teismas neatsižvelgė į nepilnamečės nukentėjusios asmenybę, kad ji yra uždara, atsako į klausimus labai lakoniškai, todėl, kad tinkamai užfiksuoti parodymus protokole, galėjo atsirasti tam tikrų nesutapimų su stenograma. Iš esmės, šioje byloje yra akcentuojamas kompleksinis įrodymų vertinimas, kadangi turi būti atsižvelgiama ne tik į tai, kad formaliai nesutampa protokolas ir nepilnamečio nukentėjusiojo apklausos stenograma, bet ir į nukentėjusiojo asmenybę, apklausos eigą, kaip jis ar ji pateikė parodymus.

Apibendrinant šį skyrių galima pasakyti, kad nepilnamečių nukentėjusiojo parodymams yra taikomi kiek laisvesni vertinimo kriterijai. Teismai turi atsižvelgti į tokio nukentėjusiojo amžių, fizinę ir protinę brandą. Apklausiant tokius asmenis, ypač didelę reikšmę turi apklausoje dalyvaujantis psichologas ir ikiteisminio tyrimo teisėjas, kurie užduodami klausimus turi gauti iš nukentėjusiojo visą tyrimui reikalingą informaciją. Taipogi nemažą reikšmę turi apklausos metu daromas vaizdo ar garso įrašas, kadangi jie duoda galimybę kitiems proceso dalyviams susipažinti su realia apklausos eiga, bei leidžia patikslinti protokolo neatitikimus. Jeigu reikia, teisme gali būti atliekama psichologų, kurie atlikinėjo apklausa su nukentėjusiuoju, apklausa. Tokiu būdu išvengiama nepilnamečio nukentėjusiojo apklausos teisme ir kartu nustatoma kaip buvo laikomasi BPK numatytų nepilnamečių nukentėjusiųjų apklausos reikalavimų, bei išsiaiškinami kiti parodymų neaiškumai.

IŠVADOS

1. Auka yra plati sąvoka, apimanti asmenis nukentėjusius nuo bet kokios nelaimės. Nukentėjusysis tai asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimas giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, bei buvo pripažinti nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi. Nukentėjusiojo parodymai yra nukentėjusiajam žinomos aplinkybės, kurios gali turėti reikšmę nagrinėjamai bylai. Jie yra gaunami atliekant procesinius veiksmus ir fiksuojant juos protokole.
2. BPK numato nemažai procesinių veiksmų, kuriais yra gaunami nukentėjusiojo parodymai: apklausa, akistata ir parodymų patikrinimo veiksmai. BPK nurodo tris procesinius veiksmus, kurie yra skirti parodymų patikrinimui: parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje, bei eksperimentas. Svarbu paminėti, kad kai kurie procesiniai veiksmai nėra įvardinami kaip parodymų patikrinimo veiksmais ar parodymų gavimo veiksmais, tačiau jie gali turėti dvejopą atlikimo prasmę. Pvz. atliekant akistatą gali būti tiek patikrinami parodymai, tiek ir gaunami nauji ir lygiai tas pats galioja ir parodymų atpažinimo veiksmui ar apklausai teisme, kai yra tikrinami ikiteisminio tyrimo metu duoti parodymai. BPK įtvirtintas procesinių veiksmų reglamentavimas skiria nemažai dėmesio nuostatoms, kuriomis siekiama apsaugoti nukentėjusįjį, kuriam taikomas anonimiškumas, arba kuris yra nepilnametis. Ši apsauga skirta tam, kad tokių nukentėjusiųjų teikiami parodymai būtų kuo labiau autentiški ir nekeltų abejonių dėl jų patikimumo. Protokolas yra pagrindinis nukentėjusiojo parodymų fiksavimo būdas, tačiau vaizdo ar garso įrašai taip pat gali turėti labai didelę reikšmę fiksuojant parodymus, kadangi jų pagalbą galima fiksuoti parodymus visiškai jų neiškraipant, kartu užfiksuojant detales, kurių negalima užfiksuoti protokolu (intonacija, kūno kalba, emocijos). Parodymų vertinimą pagal BPK atlieka teismas, tačiau, jeigu kalbama apie parodymų vertinimą plačiąja prasme, galima sakyti kad ir ikiteisminio tyrimo teisėjas ir prokuroras atlikdami procesinius veiksmus taipogi vertina nukentėjusiojo parodymus.
3. Nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, bei smurtinių nusikaltimų bylose nukentėjusiojo parodymai yra vienas iš pagrindinių informacijos šaltinių byloje ir jie turi būti vertinami itin įdėmiai, atsižvelgiant į duomenų visumą byloje. Nukentėjusiojo parodymai yra palyginami su kitų

liudytojų parodymais, daromos akistatos, parodymų patikrinimas vietoje, siekiant nustatyti, ar nukentėjusysis neperdeda ar neiškraipo savo parodymų. Svarbus procesinis veiksmas šių rūšių bylose yra eksperto ar specialisto išvada, kadangi ji gali padėti nustatyti, ar iš tikrųjų vyko lytinis aktas, kokius sužalojimus patyrė nukentėjusysis ir ar nemeluoja nukentėjusysis apie patirtus sužalojimus. Vertinant apsvaigusio nukentėjusiojo parodymus, reikia turėti omenyje, kad nukentėjusysis gali ne viską prisiminti kas vyko veikos metu, arba neteisingai suvokti tai, kas su juo vyko. Minimalūs nesutapimai ar prieštaravimai yra galimi parodymuose, jeigu jie yra iš esmės nuoseklūs ir dėl pagrindinių aplinkybių nesikeičia. Tai gali būti paaiškinama veikos metu patiriamu stresu ar fiziniu smurtu, kuris gali trukdyti pilnai suvokti aplinkybes. Nepilnamečių nukentėjusiojo parodymams yra taikomi kiek laisvesni vertinimo kriterijai. Teismai kiekvienu atveju turi atsižvelgti į tokio nukentėjusiojo amžių, fizinę ir protinę brandą. Apklausiant tokius asmenis, didelę reikšmę turi apklausoje dalyvaujantis psichologas ir ikiteisminio tyrimo teisėjas, kurie užduodami klausimus turi gauti iš nukentėjusiojo visą tyrimui reikalingą informaciją. Taipogi nemažą reikšmę turi apklausos metu daromas vaizdo ar garso įrašas, kadangi jie duoda galimybę kitiems proceso dalyviams susipažinti su realia apklausos eiga, bei leidžia patikslinti protokolo neatitikimus.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

Tarptautiniai teisės aktai:

1. United Nations General Assembly Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power of 29 November 1985 A/RES/40/34 United Nations Documents. [Interaktyvus] Prieiga internetu: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.29_declaration%20victims%20crime%20and%20abuse%20of%20power.pdf [žiūrėta 2022-04-12];

Regioniniai teisės aktai:

2. Europos Sąjungos Tarybos 2001 m. kovo 15 d. pamatinis sprendimas 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. OL L 82/32 2;
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. Direktyva 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. OJ L 315;

Nacionaliniai teisės aktai:

4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 89-2741;
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). Valstybės žinios, 37-1341;
6. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, Nr. 11216;
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymu Nr. I-126 patvirtintos rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos. Valstybės žinios, Nr. 112-4806
8. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. birželio 3 d. įsakymu Nr. I-114 patvirtintos rekomendacijos dėl anonimiškumo ir dalinio anonimiškumo nukentėjusiajam ar liudytojui suteikimo ir šio sprendimo procesinio įforminimo. TAR, Nr. 6146;
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016 m. gegužės 6 d. įsakymu Nr. I-126 patvirtintos rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo. TAR, Nr. 11699;

Užsienio valstybių teisės aktai:

10. Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas;
11. Prancūzijos baudžiamojo proceso kodeksas;

Specialioji literatūra:

12. Ancelis, P., et al. (2011) *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: MRU;
13. Ažubalytė, R., Ancelis, P., Burda R. (2005) *Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais*. Vilnius;
14. Barbot, J., Dodier N. (2014) *Rethinking the Role of Victims in Criminal Proceedings* [Interaktyvus], Revue Francaise de science politique. Vertė: S. Raillard. Prieiga per internetą: https://www.cairn-int.info/load_pdf.php?ID_ARTICLE=E_RFSP_643_0407&download=1 [žiūrėta 2022 m. balandžio 5d.];
15. Dauster, M. (2019) *Victims of Crime and Criminal Proceedings in Germany*, <https://doi.org/10.22364/iscflul.7.38>;
16. Goda, G. et al. (2003) *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras;
17. Goda, G., Kazlauskas M. ir Kuconis, P. (2011) *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: VĮ Registrų centras;
18. Juozapavičius, A. (2010) *Įrodymų leistinumų samprata baudžiamojo proceso teisėje*. Vilnius: Teisė;
19. Jurka, R., et al. (2009) *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas;
20. Kazlauskas M. ir Rinkevičius J. (1991) *Asmenų parodymai baudžiamajame procese*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;
21. Kurapka E. et al. (2013) *Kriminalistika taktika ir metodika*. Vilnius: MRU;
22. Matuizienė, E. (2012) *Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese*. Socialinių mokslų studijos. 4(3);
23. Murauskienė, D. (2015) *Teismų praktikos vertinant baudžiamajame procese liudijusių vaikų parodymus aktualijos*, Vilnius: MRU;
24. Uscila, R. (2004) *Nusikaltimo aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: padėties vertinimas*. Jurisprudencija. Nr. 59(51);
25. Žibatė-Neliubšienė, R. (2016) *Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai*, Vilnius: Jurisprudencija;

Elektroniniai leidiniai:

26. Visuotinė lietuvių enciklopedija. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/parodymai/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d.];
27. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. [Interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://ekalba.lt/paieska/detalioji/?paieska=auka&p=1&d=50&i=74642d6f-47ab-4dbb-9ad2-c8e9a24aeafe> [žiūrėta 2022 m. balandžio 12 d.];

Teismų praktika:

28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-10/2013;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261/2014;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-131/2014;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126/2015;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-166-699/2018;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11-976/2020;
34. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-138-307/2020;
35. Šiaulių apygardos teismo 2021 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-354/2021;
36. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gruodžio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-405-211/2019;
37. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-76-932/2020;

SANTRAUKA

Nukentėjusiojo parodymai

Jevgenij Eidukaitis

Magistro darbe yra analizuojama nukentėjusiojo parodymų tema, nagrinėjant įstatyminį reguliavimą, teisės mokslininkų pateikiamas mintis ir išvadas, bei nacionalinių teismų praktikoje pateikiamas išvadas. Analizė pradedama nuo nukentėjusiojo ir nukentėjusiojo parodymų sampratų pateikimo, bei palyginimo nukentėjusiojo sąvokos su aukos sąvoka. Antroje darbo dalyje didžiausias dėmesys yra skiriamas nukentėjusiojo parodymų teisiniam reglamentavimui. Yra analizuojamas įstatyminis reglamentavimas šių procesinių veiksmų: apklausos, akistatos, parodymo atpažinti, parodymų patikrinimo vietoje, eksperimento. Aptariamas nukentėjusiųjų parodymų fiksavimo reguliavimas, konkrečiai protokolų ir vaizdo, bei garso įrašų svarba baudžiamajame procese.

Trečioje darbo dalyje yra nagrinėjama nukentėjusiojo parodymų vertinimo specifika. Pasitelkiant nacionalinių teismų praktiką yra nagrinėjamos problemos kylančios fiksuojant, vertinant ar tikrinant nukentėjusiojo parodymus nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, bei smurtinių nusikaltimų bylose. Daroma išvada, kad šių bylų rūšyje šie parodymai turi didelę reikšmę ir neretai gali būti pagrindinis įrodymas, kuriuo yra grindžiamas kaltinimas. Šie parodymai turi būti tikrinami eksperto ar specialisto išvadomis, kurios nustato ar buvo lytinis aktas ir ar buvo patirti kažkokie fiziniai sužalojimai. Taip pat skiriamas atskiras dėmesys teismų praktikai susijusiai su nepilnamečių nukentėjusiųjų parodymų specifikai. Atlikta teismų praktikos analizė leidžia daryti išvada, kad nepilnamečių nukentėjusiųjų parodymams yra taikomi kiek laisvesni vertinimo kriterijai, atsižvelgiant į nukentėjusiojo amžių ir fizinę ar protinę brandą.

SUMMARY

Testimony of the victim

Jevgenij Eidukaitis

The topic of the victim's testimony is analyzed in this master's thesis, examining the legal regulation, the thoughts and conclusions presented by legal scholars, and the conclusions presented in the practice of national courts. The analysis begins with a presentation of the concepts of victim and victim testimony, and a comparison of the concept of victim with that of the injured party. The second part of the work focuses on the legal regulation of the victim's testimony. The legal regulation of the following procedural actions is analyzed: interrogation, confrontation, testimony to identify, on-the-spot testimony, experiment. The regulation of the recording of victims' testimonies is discussed, in particular the importance of protocols and video and audio recordings in criminal proceedings.

The third part of the work deals with the specifics of the assessment of the victim's testimony. The case law of the national courts addresses issues related to the recording, evaluation, or verification of the victim's testimony in cases of crimes against the freedom and integrity of the human person and in violent crimes. It is concluded that, in these cases, this evidence is of great importance and can often be the main evidence on which the allegation is based. These testimonials must be verified by an expert or specialist who determines whether there has been sexual intercourse and whether any physical injury has occurred. Special attention is also paid to the case law related to the specifics of the testimony of juvenile victims. An analysis of the case-law suggests that the testimony of juvenile victims is subject to slightly more liberal assessment criteria, depending on the victim's age and physical or mental maturity.